

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Кафедра історії України та археології

На правах рукопису

СОКОЛЮК РОКСОЛАНА ОЛЕКСАНДРІВНА
ІСТОРИЧНИЙ ПОРТРЕТ ЮЛІАНА БАЧИНСЬКОГО: МЕТОДИ
НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Спеціальність: 014 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)

Освітньо-професійна програма «Середня освіта. Історія, правознавство»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:

СТЕПАНЮК СОФІЯ МИКОЛАЇВНА,

старший викладач, кандидат історичних наук

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____

засідання кафедри _____

від _____ 2024 р.

Завідувач кафедри

(_____) _____

ЛУЦЬК-2024

Анотація

Магістерська робота на тему «Історичний портрет Юліана Бачинського: методи навчання в закладах вищої освіти» присвячена дослідженню постаті Юліана Бачинського (1870-1940) – українського політичного та громадського діяча, мислителя й автора знакової праці «Україна irredenta», у якій вперше обґрунтовано необхідність політичної незалежності України. Це стало важливим внеском у розвиток національної думки кінця XIX – початку XX століття. Він також був одним із засновників Української соціал-демократичної партії, яка сприяла політичній мобілізації українського населення на західноукраїнських землях.

У першому розділі проаналізовано стан наукового опрацювання теми, зокрема джерельну базу та історіографію вивчення життя і творчості Юліана Бачинського, теоретико-методичні аспекти висвітлення ролі історичних постатей у навчальному процесі.

У другому розділі досліджується життєвий шлях Ю. Бачинського, його діяльність у сфері політики, публіцистики та дипломатії, зокрема участь у дипломатичній місії УНР в США. Висвітлюється його роль у розвитку соціал-демократичного руху, відносини з видатними діячами того часу, зокрема Іваном Франком, а також значення його ідей щодо незалежності України для майбутнього національного руху.

У третьому розділі увага приділяється методам вивчення історичних постатей у закладах вищої освіти. Охарактеризовано методику створення історичного портрету на основі просопографічного підходу, який дозволяє глибше розкрити соціально-психологічний портрет особистості. Робота демонструє практичне значення такого підходу для формування історичного мислення студентів, розвитку критичного підходу до історичних подій та виховання національної свідомості.

Результати дослідження можуть використовуватися у викладанні історії України, що сприятиме більш комплексному розумінню ролі українських діячів у становленні національної ідентичності та державності.

Annotation

The master's thesis on the topic "Historical portrait of Yulian Bachynskyi: teaching methods in institutions of higher education" is devoted to the study of the figure of Yulian Bachynskyi (1870-1940) - a Ukrainian political and public figure, thinker and author of the landmark work "Ukraine irredenta", which for the first time substantiated the need for political independence of Ukraine. This became an important contribution to the development of national thought in the late 19th and early 20th centuries. He was also one of the founders of the Ukrainian Social Democratic Party, which contributed to the political mobilization of the Ukrainian population in the western Ukrainian lands.

In the first chapter, the state of scientific development of the topic is analyzed, in particular, the source base and historiography of studying the life and work of Yulian Bachynskyi, theoretical and methodological aspects of highlighting the role of historical figures in the educational process.

The second chapter examines the life path of Yu. Bachynskyi, his activities in the field of politics, journalism and diplomacy, in particular, participation in the UNR diplomatic mission in the USA. His role in the development of the social-democratic movement, relations with prominent figures of that time, in particular Ivan Franko, as well as the importance of his ideas regarding Ukraine's independence for the future of the national movement are highlighted.

In the third chapter, attention is paid to methods of studying historical figures in institutions of higher education. The method of creating a historical portrait based on the prosopographic approach is characterized, which allows to reveal more deeply the socio-psychological portrait of an individual. The work demonstrates the practical significance of such an approach for the formation of students' historical thinking, the development of a critical approach to historical events, and the education of national consciousness.

The results of the study can be used in teaching the history of Ukraine, which will contribute to a more comprehensive understanding of the role of Ukrainian figures in the formation of national identity and statehood.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. СТАН НАУКОВОГО ОПРАЦЮВАННЯ ПРОБЛЕМИ...	8
1. 1. Джерельна база та історіографія вивчення життя і творчості Юліана Бачинського.....	8
1. 2. Теоретико-методичні аспекти висвітлення ролі історичних постатей у навчальному процесі.....	18
РОЗДІЛ 2. ЮЛІАН ОЛЕКСАНДРОВИЧ БАЧИНСЬКИЙ – УКРАЇНСЬКИЙ ПОЛІТИЧНИЙ, ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ ТА ПУБЛІЦИСТ	28
2. 1. Життєпис Ю. Бачинського.....	28
2. 2. Політична та публіцистична діяльність.....	40
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ...	57
3. 1. Методика вивчення історичних постатей на уроках історії України	57
3. 2. Історичний портрет як методика викладання	74
3. 3. Аналіз організації навчальної діяльності на уроці історії зі складання історичного портрету Ю. Бачинського.....	80
ВИСНОВКИ	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	90
ДОДАТКИ	100

ВСТУП

Актуальність дослідження. Історію творять люди, тому людиноцентризм історії є беззаперечною аксіомою. Радянські часи панування тоталітаризму виключили з історії роль історичної постаті, особливо намагалися знецінити ідеологічними заборонами пантеон визначних діячів української історії. Історична освіта на сучасному етапі має оновлюватися та користуватися новими методологічними підходами у викладанні. Від якості історичної освіти залежить якість історичного мислення, історичної пам'яті, ідентичності, національної свідомості українців. Навчальний процес потрібно пристосовувати до нових умов, умов де потрібне критичне мислення, набір вмінь та навичок (серед яких і є вміння побудови портрету історичної особи). Побудова історичного портрету є своєрідним дослідженням історичної постаті.

Юліан Бачинський (1870-1940), безумовно, належить до найпомітніших постатей в історії України кінця ХІХ – початку ХХ ст. Його активна громадсько-політична і публіцистична діяльність припадає на період, який безпосередньо передував Українській революції 1917–1920 рр., відновленню української державності й великою мірою підготував ці процеси ідейно, політично та організаційно. Серед українських політичних мислителів і діячів ХІХ–ХХ століття не багато можна знайти прикладів людей, які вже в 25 років пишуть книгу-маніфест, яка стає визначальною і знаковою в чималенькому творчому доробку. Йдеться про працю «Україна irredenta», у якій вперше на основі історичного матеріалізму обґрунтовано необхідність незалежності України. Ю.Бачинський також був одним із засновників і лідерів Українській соціал-демократичній партії Галичини і Буковини (УСДП), членом галицької Української Національної Ради, послом Української Народної Республіки у Вашингтоні.

На жаль, постать Ю. Бачинського не достатньо досліджена як істориками, так і політологами. І це при тому, що Ю. Бачинський був першим із політичних мислителів, хто підняв у площину політичної дискусії питання

державної незалежності України. Неоднозначність сприйняття фігури Ю. Бачинського, від повного замовчування до стереотипного сприйняття його особи як духовного вождя української незалежності, викликана і недооцінкою впливу його на український національний рух, і спробою монополізації національної ідеї з боку деяких представників правих політичних сил. В Україні досі практично непомітно минають річниці від його народження, його життя і діяльність не знайшли належного висвітлення у вітчизняній історіографії.

Усе наведене вище зумовило вибір нами теми дослідження «Історичний портрет Юліана Бачинського: методи навчання в закладах вищої освіти» та її актуальність.

Об'єктом нашого дослідження виступає Юліан Бачинський, як історична особистість.

Методи вивчення даної історичної персоналії в закладах вищої освіти України є **предметом даного дослідження.**

Мета наукового пошуку – на основі об'єктивного аналізу охарактеризувати історичний портрет Юліана Бачинського та методи його вивчення в закладах вищої освіти.

Мета нашого наукового дослідження зумовила постановку наступних **завдань:**

1. Проаналізувати стан наукового опрацювання проблеми.
2. Ознайомитися з життєписом Ю. Бачинського.
3. Розглянути політичну та публіцистичну діяльність.
4. З'ясувати методику вивчення історичних постатей на уроках історії України.
5. Охарактеризувати історичний портрет як методику викладання.
6. Проаналізувати організацію навчальної діяльності на уроці історії по складанню історичного портрету Ю. Бачинського.

Територіальні межі дослідження. Територіальні межі дослідження охоплюють Галичину, Наддніпрянщину, США та Канаду, УСРР, що дає

можливість комплексно проаналізувати різні аспекти діяльності Юліана Бачинського: від його формування як політичного діяча у Галичині, участі у визвольному русі в Україні до активної дипломатичної та публіцистичної роботи за кордоном і радянського періоду життя.

Хронологічні межі дослідження. Хронологічні межі доцільно визначити від 1890-х років (початок політичної діяльності Ю. Бачинського в Галичині) до 1940 року (рік смерті). Такий часовий період дозволяє всебічно проаналізувати еволюцію його поглядів та внесок у різні аспекти українського національного суспільно-політичного руху, від його діяльності у Галичині до ув'язнення та загибелі в сталінських таборах.

Практичне значення отриманих результатів дослідження обумовлюють сформульовані у ньому висновки, теоретичні узагальнення та наукова новизна. Зокрема, практичне значення полягає в тому, що напрацьований теоретичний матеріал та загальні висновки роботи можна використовувати при викладанні курсу історії України у 9 класі, розробці та прочитанні курсів лекцій для студентів історичних факультетів, при підготовці до практичних занять, а також у навчально-виховному процесі. Це забезпечить комплексний підхід до викладання, який враховує як академічні, так і виховні аспекти навчання. Результати дослідження можуть стати основою для проведення більш фундаментального дослідження.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і висновки роботи оприлюднені на V Міжнародній студентській науковій конференції «Міждисциплінарні наукові дослідження та перспективи їх розвитку» (4 жовтня 2024 р., м. Черкаси).

Структура роботи визначена завданням, характером та метою дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи 103 сторінки. Список використаних джерел містить 93 позиції. Роботу доповнюють 4 додатки.

РОЗДІЛ 1. СТАН НАУКОВОГО ОПРАЦЮВАННЯ ПРОБЛЕМИ

1. 1. Джерельна база та історіографія вивчення життя і творчості Юліана Бачинського

Насамперед зазначимо, що постать видатного представника вітчизняної політологічної думки, соціал-демократа й державника Юліана Олександровича Бачинського на даний момент не достатньо досліджена вітчизняною історичною та політологічною наукою. У часи СРСР роль Ю. Бачинського в історії взагалі тотально замовчувалася, тому бібліографічний список досліджень на сьогодні є досить коротким.

Загалом історіографія питання включає в себе різні аспекти:

1. Біографічні дослідження: історики та дослідники аналізують його життя, освіту, політичну діяльність та внесок у національний рух. Основними джерелами є його особисті папери, листування, праці та спогади сучасників.

2. Наукові статті: публікації про Ю. Бачинського включають як монографії, так і наукові статті. У них часто розглядається його роль у формуванні української національної ідентичності.

3. Ретроспективний аналіз: дослідження, що аналізують вплив Ю. Бачинського на тогочасні події та його спадщину в контексті сучасної української дійсності.

4. Критична оцінка та інтерпретація: авторські оцінки діяльності Ю. Бачинського різняться і можуть відображати власну політичну та ідеологічну позицію дослідника

5. Порівняльні дослідження: дослідження, які ставлять Ю. Бачинського в контекст або порівнюють його з іншими діячами українського національного руху.

Для детального аналізу історичного портрету Юліана Бачинського важливим є звернення до першоджерел, а також сучасних наукових публікацій, присвячених його внеску в українську історію та культуру.

Джерельну базу вивчення історичної постаті Ю. Бачинського становлять

особисті папери, листування, праці та спогади сучасників.

Історіографію життя і діяльності Ю. Бачинського, на наш погляд, можна структурувати наступним чином:

- монографії та дисертації українських науковців;
- наукові статті та публікації, що містять результати досліджень історичної постаті Ю. Бачинського та висвітлюють окремі аспекти його діяльності;
- загальні довідкові видання та енциклопедичні статті.

Дослідження передбачає максимальне залучення всіх типів джерел для якомога більш повного вивчення постаті Ю. Бачинського та його ролі в історії.

Джерельну базу насамперед становлять праці Ю. Бачинського: «Україна irredenta» («Україна irredenta», (1895), «Гльосси» (1904), «Українська імміграція в З'єдинених Державах Америки» (1914), «Большевицька революція і Українці. Критичні замітки» (1925; 1928), «Моя переписка з Михайлом Драгомановим» та ряд інших.

На нашу думку, саме «Україна irredenta» є титульним твором Бачинського, у якому сформульовано його політичне бачення майбутнього поступу України і вектору необхідних змін. На його переконання майбутня самостійна Україна має охоплювати всі етнічні українські землі, незважаючи на державні кордони, що їх тоді розділяли. Лейтмотив усієї праці у тому, що Україна має бути вільна, велика, політично самостійна, одна, нероздільна, від Сяну до Кавказу.

Зазначимо, що за часів незалежності була опублікована лише одна праця Ю. Бачинського, згадана «Україна irredenta: з додатком: листування Ю.Бачинського з М. Драгомановим з приводу «Україна irredenta» (у 2003 році). Інші його твори не перевидавалися, але є оцифрованими і доступні в Інтернеті.

Цінну інформацію щодо світобачення і політичних пріоритетів Ю.Бачинського надає його листування, зокрема з Михайлом Драгомановом, з

приводу, опубліковане Ю. Бачинським 1900 року з написаною передмовою. містить 2 листи М. Драгоманова та розгорнуті листи-відповіді Ю. Бачинського. А також відповідь І. Франка на публікацію «Україна irredenta». Ігор Бегей висловив думку, що несприйняття «України irredent-и» М. Драгомановим та І. Франком було зумовлено не «марксистською методологією її написання», а «самим фактом винесення вперше на порядок денний і обґрунтуванням необхідності відновлення української державності на всіх етнічних землях», бо «ні Франко, ні Павлик, ні Драгоманов не були готові до такого радикального вирішення українського питання»¹.

Цінним джерелом для нашого дослідження виступає збірник документів «Помилування не просив... Доля Юліана Бачинського: Документи. Матеріали. Публікації»², упорядкований Ю. Шаповалом. У видання увійшли унікальні і недоступні раніше документи з архівів комуністичної спецслужби, що розкривають долю Юліана Бачинського, зокрема, «Постанова про початок справи Ю. О. Бачинського», «Переправлення Ю. А. Бачинського Харківським обласним управлінням НКВС УРСР до Києва», «Постанова про обрання запобіжного заходу Ю. О. Бачинському», «Рапорт про обшук та арешт Ю. О. Бачинського», «Протокол обшуку помешкання Ю. О. Бачинського», «Постанова про спрямування арештованого Ю. О. Бачинського з Харкова до Києва», «Протокол особистого обшуку Ю. О. Бачинського», «Постанова про обрання запобіжного заходу Ю. О. Бачинському», «Постанова про пред'явлення обвинувачення Ю. О. Бачинському» та інші.

Окрім цього, збірник містить текст праці «Україна irredenta», аналітичний матеріал Володимира Дорошенко «Значіння «України irredent-и» в історії розвитку української національної свідомості» (1924 р.), «Листуване Юліана

¹ Бегей І. І. Українська соціал-демократія (лівиця): історія, теорія, особи : монографія. Львів : ЛБІ НБУ, 2015. С. 175.

² Помилування не просив... Доля Юліана Бачинського: Документи. Матеріали. Публікації / Упоряд.: Ю. Шаповал, О. Якубець; заг. ред. Ю. Шаповал; НАН України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. 264 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shapoval_Yurii/Pomyluvannia_ne_prosyv_Dolia_Yuliana_Bachynskoho_Dokumenty_Materialy_Publikatsii.pdf

Бачинського з Михайлом Драгомановом з приводу «України irredent-и».

Їхня сукупність дозволяє виконати поставлені в нашому дослідженні завдання.

Серед вітчизняних дослідників найбільше роботи над постаттю Юліана Бачинського провів львівський історик і політолог Ігор Бегей, який послідовно відновлює репутацію відомого українського мислителя та громадсько-політичного діяча кінця XIX – початку XX століть.

У монографії «Юліан Бачинський: соціал-демократ і політик»³, яка на сьогодні є найповнішою біографією ідеолога української незалежності, дослідники на основі великої кількості першоджерел висвітлили життя, громадсько-політичну, партійну, наукову та державну діяльність цієї непересічної постаті в українській політичній та правовій думці. У книзі висвітлено багато цікавих фактів.

Автор детально розглядає засади суспільства, держави, права і влади; місце і роль політичних партій; трансформацію поглядів Юліана Бачинського на соціальні, національні та міжнародні проблеми; встановлення історичної обумовленості відродження соборної української держави.

До монографії увійшли деякі праці Юліана Бачинського, які мало або зовсім не відомі сучасному читачеві. У додатку подано бібліографію та тексти його праць: «Українська автономія», «Росія і Україна», «Декларація української місії в Америці», «До всіх українських громадян Америки», «Єврейські погроми в Україні та Українській Народній Республіці», «Третя Німеччина» та ін.

Дещо вужчими за обсягом є праці «Політичні інститути суспільства в теоретичній спадщині Юліана Бачинського»⁴ та «Юліан Бачинський: з життя, політичної та наукової діяльності»⁵ І. Бегея, в яких Ю. Бачинський формувався

³ Бегей І. І. Юліан Бачинський: соціал-демократ і державник. Київ : Основні цінності, 2001. 256 с.

⁴ Бегей І. І. Політичні інститути суспільства в теоретичній спадщині Юліана Бачинського. Львів. філ. Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. Львів : Світ, 1999. 67 с

⁵ Бегей І. І. Юліан Бачинський: з життєпису, політичної та наукової діяльності . Львів. держ.

у східногалицькому русинсько-українському соціалістичному русі. Він представлений як політичний теоретик і діяч, що сформувався в русько-українському соціалістичному русі Східної Галичини.

Про Ю.Бачинського – ідеолога української незалежності – також можна знайти інформацію у наступних публікаціях. І. Бегей: «Штрихи життя і подвижництва: до 125-річчя від дня народження автора «Україна irredenta» [Ю. Бачинського]»; «Юліан Бачинський – очільник надзвичайної дипломатичної місії Української Народної Республіки у Сполучених Штатах Америки (до 150-ліття від дня народження Ю. Бачинського)»⁶.

В останній йдеться про перші дипломатичні спроби УНР, зокрема визнання УНР урядом США, створення проукраїнського лобі, програму спеціальних дипломатичних місій до США, спрямованих на налагодження торговельних контактів, а також про участь і роль Ю. Бачинського в цьому процесі.

У докторській дисертації І. Бегей «Ідейно-теоретична спадщина та практична діяльність українських лівих в Галичині (кінець XIX – початок XX ст.)», захищеній у 2015 р., та монографії «Українська соціал-демократія (ліва): історія, теорія, персоналії» також досліджується участь Ю. Бачинського в радикальному лівому русі в Галичині наприкінці XIX ст. У книзі окреслено окремі аспекти діяльності Бачинського в контексті УСДП, оскільки політична концепція Бачинського була покладена в основу роботи УСДП.

«Лідери західно-української соціал-демократії. Політичні біографії»⁷ – монографія співавторів О. Жерноклієва та І. Райківського, яка містить політичні життєписи провідних діячів Української соціал-демократичної партії Галичини і Буковини (УСДП), у тому числі Юліана Бачинського, який, на

ун-т ім. Івана Франка. Львів : Світ, 1998. 51 с.

⁶ Бегей І. Юліан Бачинський – очільник надзвичайної дипломатичної місії Української Народної Республіки у Сполучених Штатах Америки (до 150-ліття від дня народження Ю. Бачинського). *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2018. Вип. 18. С. 251–261. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlu_fps_2018_18_

⁷ Жерноклеєв О., Райківський І. Лідери західно-української соціал-демократії. Політичні біографії. Київ : Основні цінності, 2004. 284 с.

думку авторів, разом зі своїми побратимами по партії активно обстоював інтереси українського трудящого люду на теренах Австро-Угорщини і міжвоєнної Польщі, брав участь у консолідаційних процесах національно-державницьких сил задля об'єднання західноукраїнських земель з Наддніпрянською Україною, побудови незалежної Української держави.

Вагомим внеском у дослідження теоретичної спадщини та практичної діяльності Ю. Бачинського є публікація 2020 року І. Гошуляка «Шлях Юліана Бачинського»⁸, у якій зазначено, що Юліан Бачинський – перший в українській суспільно-політичній думці на основі марксистського аналізу суспільно-економічних відносин австрійської та російської частин України заявляє про необхідність політичної незалежності українського народу в єдиній соборній державі.

У своїй монографії «Тернистий шлях до соборності (від ідеї до дії, до злуки)» І. Гошуляк⁹ на основі архівних матеріалів, газетних публікацій того часу та широкої історіографічної бази дослідив діяльність політичного діяча в Україні. Він аналізує діяльність політичних партій, громадських організацій, державних установ та всіх українських патріотів, які мали на меті об'єднання та злуку українських земель в єдину державу.

У публікації Євгена Нахліка «Драгомановець – клерикал – марксист»¹⁰ подана біографія Олександра та Юліана Бачинських, знайомство та рання дружба Юліана Бачинського з Іваном Франком, їхня спільна участь у заснуванні РУРП, проаналізовано судовий процес з приводу видання брошури Ф.Енгельса «Утопічний і науковий соціалізм» (у перекладі українською мовою Юліана Бачинського), з'їзди, дискусії та конфлікти в РУРП, зустрічі та дискусії між Ю.Бачинським і І. Франком у 1904-1905 рр., зразки поезії, які приписують Юліану Бачинському.

⁸ Гошуляк І. Шлях Юліана Бачинського. URL : <https://day.kyiv.ua/article/istoriya-i-ya/shlyakh-yuliana-bachynskoho-2>

⁹ Гошуляк І. Тернистий шлях до соборності (від ідеї до Акту Злуки). Київ : ПіЕНД імені І.Ф.Кураса НАН України, 2009. 467 с.

¹⁰ Нахлік Є. Драгоманівець – клерикал – марксист. *Збруч*. 11.08.2016. URL: <https://zbruc.eu/node/54917>

Дослідник дійшов висновку, що Іван Франко та Юліан Бачинський безперечно впливали один на одного. Ю. Бачинський належав до другого покоління галицьких радикалів, з одного боку, більш лівого, ніж перше, оскільки він відійшов далі від «общинного» соціалізму та федералізму Драгоманова, ближче сприйняв марксизм і орієнтувався на соціал-демократію, а з іншого – ставив нагальною метою націоналізацію України, тому в певному сенсі вони були праворадикалами.

Український історик і журналіст Максим Осадчук у публікації «Марксист, що «винайшов» українську незалежність. Юліан Бачинський та «Україна irredenta»¹¹ стверджує, що марксизм та український націоналізм на зламі 1880-1890-х народжуються на галицькому ґрунті як одне, нерозривне ціле. Як приклад автор аналізує книгу під назвою «Україна irredenta» Юліана Бачинського, в якій ідея політичної самостійності українського народу отримує теоретичне обґрунтування в межах марксистського дискурсу. Праця Бачинського він вважає першим твором української політичної думки, у якому прямо і відверто проголошено потребу створення незалежної соборної Української держави.

У статтях «Рецепція «Україна irredenta» Юліана Бачинського в українському національному русі (1894-1900 рр.)»¹² та «Україна irredenta» Юліана Бачинського: інтелектуальна історія»¹³ М. Осачук стверджує, що появу праці Ю.Бачинського та резонанс, який вона спровокувала протягом наступних п'яти років, слід розглядати не лише як знакову подію в інтелектуальному житті українців Східної Галичини, але й як важливу ланку в процесі модернізації всього українського національного проекту.

¹¹ Осадчук М. Марксист, що «винайшов» українську незалежність. Юліан Бачинський та Україна Irredenta». URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2019/10/30/156451/>

¹² Осадчук М. Рецепція книги Юліана Бачинського «Україна Irredenta» в українському національному русі (1894–1900). *Південний архів (історичні науки)*, (36), 24–31. URL : <https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2021-36-4>

¹³ Осадчук М. «Україна irredenta» Юліана Бачинського. Інтелектуальна історія. Львів. 2019. URL : https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/2025/Osadchuk_ulian.pdf?sequence%3D1&isAllowed=y %C2%ABUkraina+Irredenta%C2%BB+Y

Д. Кірюхін аналізує працю «Україна irredenta» у своїй книзі «Незвичайний марксизм: боротьба Юліана Бачинського за незалежність України»¹⁴, де стверджує, що ця книга не є 100% марксистською, як і не є націоналістичною. «Для марксизму вона незручна обґрунтуванням ідеї необхідності національної незалежності, для націоналізму – твердженням про те, що історичний розвиток конкретного народу не має своєю абсолютною метою проголошення його політичної незалежності. Тому праця Ю. Бачинського багато в чому деконструює ту міфологію національно-визвольної боротьби українського народу, яку сьогодні деякі політичні сили наївно прагнуть перетворити на державну ідеологію»¹⁵.

«Соціал-демократія і незалежна українська держава в політичній концепції Юліана Бачинського»¹⁶ – спільна праця політологів Р. Коршука, І. Петренка та О. Салтовського. У статті проаналізовано особливості суспільно-політичних поглядів українського соціал-демократа Юліана Бачинського, ідеї якого мали значний вплив на політичний дискурс не лише в тогочасній Галичині, а й в Україні загалом.

Для розкриття цього питання автори розглядають інтерпретацію мислителем ролі капіталістичної держави в організації суспільства та використання ним марксистської методології для аналізу суспільних явищ у зв'язку з тогочасною галицькою дійсністю.

Ю.Бачинський вважає, що нерівномірний розвиток капіталізму в транснаціональній державі, якою була Австро-Угорщина, призводить до конкуренції між різними групами буржуазії і набуває форми міжетнічної боротьби. Конкуренція між «слов'янською» буржуазією та економічно потужним німецьким капіталом, який використовує державний апарат імперії,

¹⁴ Кірюхін Д. Незвичайний марксизм. Боротьба Юліана Бачинського за незалежність України . *День*. 2004. 4 черв. С. 5–6.

¹⁵ Кірюхін Д. Незвичайний марксизм. Боротьба Юліана Бачинського за незалежність України ...С. 6.

¹⁶ Соціал-демократія і самостійна українська держава в політичній концепції Юліана Бачинського / Роман Миколайович Коршук, Ігор Ігорович Петренко, Олександр Іванович Салтовський. *Політикус : наук. журнал*. 2022. № 5. С. 7–13.

призводить до федералізації Австро-Угорщини. У Галичині українська буржуазія конкурує з польською буржуазією, яка також користується перевагами свого контролю над владою на цій королівській території.

На думку Бачинського, логіка розвитку капіталу змушує українську буржуазію прийняти гасло незалежної української держави, а поділ Галичини та об'єднання всіх українських територій імперії в один королівський край – це лише перший крок. У цьому питанні інтереси української буржуазії збігаються з інтересами українського суспільства в цілому, і Українська соціал-демократична партія повинна її підтримувати.

На думку Юліана Бачинського, національна держава є не метою, а ефективним засобом у боротьбі за визволення трудящих і лише необхідним етапом у розбудові держави.

Головною проблемою українського народу напередодні революції була незавершеність процесу формування національної буржуазії та брак національної свідомості серед української еліти, що, на думку цього вченого, і визначило результат української національно-визвольної революції¹⁷.

У своїй статті «Юліан Бачинський – видатний дослідник українських іммігрантів» Л. Винар¹⁸ аналізує книгу Ю. Бачинського «Українська імміграція», історію її публікації та її значення для вивчення українського життя в США і робить висновок, що праця є унікальною за своїм оглядом та описовими методами дослідження і заслуговує на перевидання.

О. Терещенко у своїй публікації «Дипломатична місія Української Народної Республіки в США в листах Юліана Бачинського»¹⁹ також зосереджує увагу на одному з аспектів діяльності Бачинського як дипломата. Дослідник

¹⁷ Цит. за: Бачинський Ю. О. Україна IRREDENTA : з додатком: листування Ю. Бачинського з М. Драгомановим з приводу «України irredent-и». Київ: Основні цінності, 2003. 328 с. URL: <https://zbruc.eu/node/54638> С. 211

¹⁸ Винар Л. Юліан Бачинський - видатний дослідник української еміграції. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Vynar_Liubomyr/Yulian_Bachynskiy_vydatnyi_doslidnyk_ukrainskoi_emihratsii.pdf

¹⁹ Терещенко О. В. Дипломатична місія УНР у США в листах Юліана Бачинського. *Архіви України: науково-практичний журнал*. ...С. 211.

опублікував документи з Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), які стосуються дипломатичної діяльності Юліана Бачинського, відносин між Україною та США, Україною та Росією, особливостей роботи спеціальних дипломатичних місій у Вашингтоні та причин непорозумінь серед українських дипломатів.

Стаття Сергія Борчука «Юліан Бачинський як основоположник української енциклопедистики»²⁰ аналізує діяльність Ю.Бачинського як енциклопедиста. Автор описує форми його роботи, арешт та ставлення до нього радянської влади. Досліджено внесок цього видатного українського вченого у розвиток вітчизняної та світової енциклопедистики.

Окремо слід відмітити видання «Помилування не просив... Доля Юліана Бачинського: Документи. Матеріали. Публікації» під редакцією Ю. Шаповала²¹, згадану нами попередньо. Розпочинає видання стаття-передмова Ю. Шаповала «Життя і смерть Юліана Бачинського». У видання увійшли унікальні і недоступні раніше документи з архівів комуністичної спецслужби, що розкривають долю Юліана Бачинського з моменту приїзду в УСРР – постанови і протоколи його карної справи, ухвалу про реабілітацію та інші документи – всього 60 документів.

А також книга містить його титульну працю «Україна irredenta», вступну увагу до першого видання, замітки «Значіння «України irredent-и» в історії розвитку української національної свідомости», листування Юліана Бачинського з Михайлом Драгомановом з приводу «України irredent-и» та інші листи.

Невелику кількість інформації про Ю.Бачинського можна знайти в

²⁰ Борчук С. Юліан Бачинський як основоположник української енциклопедистики. *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. 2012. Вип. 21. С. 37–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpu_Ist_2012_21_7

²¹ Помилування не просив... Доля Юліана Бачинського: Документи. Матеріали. Публікації / Упоряд.: Ю. Шаповал, О. Якубець; заг. ред. Ю. Шаповал; НАН України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф.Кураса; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. 264 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shapoval_Yurii/Pomyluvannia_ne_prosyv_Dolia_Yuliana_Bachynskoho_Dokumenty_Materialy_Publikatsii.pdf

енциклопедіях, довідниках та підручниках. Зокрема, «Енциклопедія історії України: у десяти томах», «Довідник з історії України», «Енциклопедія українознавства», «Енциклопедія сучасної України», «Політична історія України. XX століття: у шести томах», «Малий енциклопедичний словник з історії України», «Політологічний енциклопедичний словник», «Нариси історії України (кінець XVIII - початок XX ст.)», «Політологія. кінець XIX - початок XX ст.: хрестоматія», «Україна: хронологія розвитку. Імперський період. 1800 - 1917» та інш.

Однак, незважаючи на вищезгадані історичні дослідження та здобутки науковців країни, багато сторінок біографії Юліана Бачинського залишаються невисвітленими.

1. 2. Теоретико-методичні аспекти висвітлення ролі історичних постатей у навчальному процесі

На сьогодні українська історична дидактика переживає період модернізації, формування нових підходів до розвитку історичного мислення та застосування більш сучасних методів навчання. Попередні часи домінування тоталітаризму виключили із історії значення видатних постатей, намагаючись знецінити їх через ідеологічні обмеження та пантеон важливих діячів української історії. Це негативно позначилося на рівні ідентичності та національної свідомості.

На сучасному етапі глобальних політичних змін в Україні, а також в умовах реформування системи шкільної історичної освіти, постало питання розробки нових методологічних та методичних підходів до формування уявлення про роль та значення історичних постатей в історичному процесі під час уроків історії України, а також відмови від традиційних радянських освітніх методів та підходів.

Якісно новий тип історико-біографічного дослідження особистості, відтворення на основі джерел її багатогранного соціально-психологічного портрету, який повинен відобразити у відомому діячеві певної галузі «живу»

людину у сукупності усіх притаманних їй особистісно-людських даних, а не традиційно формалізовану датами і заслугами постать, називається просопографією. Її основним завданням є деталізований опис особистості.

Терміни «просопографія», «просопографічний метод» були введені в історичну науку в ХІХ ст. Ними дослідники користувалися при опрацюванні біографічного матеріалу, але статус окремої історичної дисципліни за просопографією не був закріплений. Це був метод в історико-біографічних, а іноді й в статистичних дослідженнях, за допомогою якого досліджувалися постаті й соціальні групи античної історії, створювалися «колективні біографії» і відслідковувалися певні закономірності²².

Просопографічні студії на сьогодні мають солідну наукову базу. Просопографія по-різному трактується дослідниками: одні розглядають просопографію як спеціальну історичну дисципліну, інші – як метод реконструкцій життєвих шляхів цілих суспільних груп, створення їх колективних біографій.

За Оксфордським словником, просопографічне дослідження особи складається з двох частин:

- 1) її опису;
- 2) реконструкції її внутрішнього світу²³.

В Україні вперше визначення дисципліни було вміщено в довіднику «Спеціальні історичні дисципліни» 1992 року видання. Тут у короткому нарисі зазначено, що в радянській історичній науці термін «просопографія» вживався рідко, хоча певні напрацювання все ж були²⁴.

У 2006 р. побачила світ публікація І. Старовойтенко «Просопографія:

²² Попович О. Просопографія як метод дослідження культури сліпих кобзарів. *Вісник Маріупольського державного університету. Сер.: Філософія, культурологія, соціологія.* 2011. Вип. 2. С. 109.

²³ The Oxford English Dictionary. A new English dictionary on historical principles. Oxford. [1970]. Vol. VIII.

²⁴ Спеціальні історичні дисципліни: навч. посібник / В.О. Замлинський, М.Ф. Дмитрієнко, Т.А. Балабушевич та ін. За ред. В.О. Замлинського, М.Ф. Дмитрієнко. Київ: НМК ВО, 1992. 324 с.

підходи до трактування змісту наукової дисципліни в історіографії». У статті авторка подала історіографічний огляд праць з новаторськими підходами до вивчення історичних персоналій через тип дослідження, що носить характер просопографічного. Авторка також визначила особливості просопографічного дослідження, джерельну базу і його відмінність від історико-біографічного дослідження.

Поряд із визначеннями зарубіжних вчених, І. Старовойтенко дає своє бачення просопографії як «якісно нового типу історико-біографічного дослідження особистості, відтворення на основі джерел її багатогранного соціально-психологічного портрету, який повинен відобразити у відомому діячеві певної галузі «живу» людину у сукупності усіх притаманних їй особистісно-людських даних, а не традиційну формалізовану датами і заслугами постать»²⁵.

Авторка також визначила компоненти просопографічного опису особистості, проаналізувала розвиток просопографії, починаючи з XVI ст. до нашого часу. Поряд з аналізом зарубіжної історіографії просопографічних досліджень, дослідниця аналізує українські студії з цього питання.

Я. Дашкевич у публікації «Історія журналістики та завдання просопографії» відніс просопографію до біографістики, але поряд з цим підкреслив різницю біографічних та просопографічних досліджень, «бо завданням біографістики є написання біографії, заповнення колонок особової анкети, складеної за науковими довідково-інформаційними параметрами, створення так званих біографій, які дають матеріал для довідкової роботи». На відміну від біографістики, просопографія, на думку вченого, «поширює, розгортає, поглиблює біографічний матеріал шляхом врахування людського й особистісного в історії [...] найціннішою ознакою просопографічних даних є правдивість і об'єктивність інформації, відтворення відомої особи у сукупності

²⁵ Цит. за: Спеціальні історичні дисципліни. Довідник: Навч. посіб. Для студ. вищ. навч. закл. / І.Н. Войцехівська (кер. авт. кол), В.В. Томазов, М.Ф. Дмитрієнко та ін. Київ : Либідь, 2008. С.7.

позитивних і негативних сторін життєпису»²⁶.

У 2008 році у навчальному посібнику для вищих навчальних закладів «Спеціальні історичні дисципліни» вийшла стаття з просопографії Н. Миронця та І. Старовойтенко. Науковці ретельно розтлумачили походження та дефініцію поняття «просопографія», провели аналіз історії просопографічних студій, витоки яких, на думку авторів, сягають XVI ст. Вони окреслили напрямки, вказали компоненти, з яких на даний час складається просопографічний портрет особистості.

Автори запропонували тезу, що просопографія – самостійна дисципліна соціальної історії, яка оперує міждисциплінарними методами: генеалогії, ономастики, демографії, психології, психолографії тощо²⁷.

Поряд з тим, у авторів статті відсутня одностайність з приводу того, чи є просопографія окремою спеціальною історичною дисципліною чи вона є лише методом реконструкції життя суспільних груп або родів, чи, можливо, взагалі лише як «метод поглибленого дослідження біографій конкретних осіб».

Загалом дана стаття дублює і підтверджує ті тези і твердження, які вже були викладені І. Старовойтенко в її статті, яку ми аналізували попередньо.

Також слід згадати статтю В. Томозова, присвячену просопографії (зважаючи на важливість цієї дисципліни) в «Енциклопедії історії України», яка була започаткована Інститутом історії України НАН України. Автор відносить просопографію до спеціальних історичних дисциплін, вказуючи, що вона вивчає «весь комплекс джерел біографічного та ін. особистісного характеру»²⁸.

Також В. Томозов в своїй статті «Рід Маврогордато (гілка Нікола) на

²⁶ Дашкевич Я. Історія журналістики та завдання просопографії. *Українська періодика: історія і сучасність: Доп. та повідомл.* (Львів, 17–18 травня 2002 р.). Львів, 2002. С. 26.

²⁷ Спеціальні історичні дисципліни. Довідник: Навч. посіб. Для студ. вищ. навч. закл. / І.Н. Войцехівська (кер. авт. кол), В.В. Томазов, М.Ф. Дмитрієнко та ін. Київ : Либідь, 2008. С. 312.

²⁸ Томазов В. В. Просопографія: дисциплінарний статус і дослідницькі можливості. *Українська біографістика: збірник наукових праць.* 2021. № 22. С.58.

Півдні Російської імперії: історико-просопографічне дослідження»²⁹ застосовує науку просопографію для більш комплексного дослідження грецьких родів Півдня Російської імперії.

В. Щербак, спираючись на засади просопографії досліджував соціальне становище козацтва.

Серед українських вчених, які в своїх дослідженнях використовували просопографію слід також називати Т. Березовську, яка склала просопографічний портрет роду Аркасів.

Використовує просопографією також наука культурологія.

Так, дослідниця О. Попович за допомогою просопографії зробила спробу дослідити культуру сліпих кобзарів та лірників. Також авторка здійснила спробу аналізу історії цієї науки. О. Попович стверджує, що вперше поняття «просопографія» було використано у 1573 році в роботі «Просопографія, або опис знаменитих особистостей від створення світу з їхніми портретами» Антуана дю Верді. Також вона зазначила, що «просопографічний метод використовувався ще у XIX ст. і відродився у 1970-і роки, коли з'явилась низка публікацій з античної просопографії (роботи М. Архайма, А. Шастаньоля, Т.Барнса). Потім просопографічні дослідження були поширені як на нову, так і на новітню історію»³⁰.

В останні роки в українській історіографії з'явилися дослідження, у котрих як об'єкт просопографічної інформації використаний один вид джерел. Такий підхід дає підстави глибше пізнати особистість у різних сферах її перебування, щоденних справах, роздумах, періодах життя.

Написані і праці, в яких хоча і не вживається сам термін «просопографія»,

²⁹ Томазов В. Рід Маврогордато (гілка Нікола) на Півдні Російської імперії: історико-просопографічне дослідження. *Український історичний журнал*. 2010. березень–квітень. № 2 (491). С. 219.

³⁰ Попович О. Просопографія як метод дослідження культури сліпих кобзарів. *Вісник Маріупольського державного університету. Сер.: Філософія, культурологія, соціологія*. 2011. Вип. 2. С. 101–113. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/prosopografiya-kak-metod-issledovaniya-kultury-slepyh-kobzarey>

але за своїм характером вони близькі до просопографічних досліджень, оскільки побудовані на основі достовірного джерельного матеріалу і розкривають маловідомі й особистісні сторінки з життя українських діячів, або дають нове спрямування у використанні джерельного матеріалу для глибшого пізнання особистості.

Теоретико-методичні аспекти висвітлення ролі історичних постатей у навчальному процесі розглядались у працях таких дидактів-методистів як Т.Березовська, Т. Воропаєва, Я. Дашкевич, О. Желіба, Я. Камбалова, І. Коляда, О. Павленко, А. Пінчук, І. Старовойтенко, С. Терно, В. Тоболін та інші.

Просопографічний метод як метод створення колективних біографій, як ми зазначали, використовує Т.Березовська, підкреслюючи, що кожен особу, котра потрапляє в поле зору дослідника, він має розглядати як особистість та індивідуальність. Відмінною рисою просопографічного методу вона вважає можливість не просто фіксувати певні дати життя й діяльності конкретної особи, а й осмислити і визначити її феномен як індивідуальності через відображення місця і значення особи в перебігу доби, життя, подій, у контексті поведінки в соціумі, соціально-комунікативній практиці повсякденності. І, таким чином, з одного боку, особа досліджується як суспільний суб'єкт, визначається її роль в значущих подіях, а з другого – окреслюється її індивідуальність (внутрішній світ, духовний потенціал та інші характеристики). Т. Березовська у дисертації «Рід Аркасів: просопографічний портрет на історичному тлі доби»³¹ створила колективний портрет відомого українського роду.

Т. Березовська запропонувала новаторський підхід до дослідження історичних особистостей, охарактеризувавши їх як «вмістилище соціокультурної системи свого часу». Вона вважає, що такі особи потрібно вивчати в контексті епохи в двох аспектах: як особистість та як

³¹ Березовська Т. В. Рід Аркасів: просопографічний портрет на історичному тлі доби : Автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / Т. В. Березовська; Одес. нац. ун-т ім. І.І.Мечнікова. Одеса, 2003. 20 с.

індивідуальність. Для дослідників, крім професійної діяльності, яка визначає місце особи в історичному контексті, важливе також їхнє приватне життя – духовний світ, родинні стосунки, які часто є суттєвими чинниками при ухваленні рішень і самореалізації. Т. Березовська вважає, що досліджуваний спектр цих проблем є предметом просопографії, яка використовує не лише історичні та джерелознавчі методи, а також підходи з психології, фізіології та соціології для досягнення своїх цілей .

Вивчення перерахованого спектру проблем Т. Березовська вважає предметом просопографії, яка у реалізації поставлених завдань користується не лише суто історичними, або джерелознавчими методами, а й методами психології, фізіології та соціології.

Т. Воропаєва у своїй статті «Роль особистості в українській історії крізь призму біографістики»³² аналізує значення особистості в українській історії. Комплексне наукове дослідження ролі особистості передбачає інтеграцію індивідуально-біографічного, суб'єктно-діяльнісного та соціально-типологічного підходів. Запропонована інтегративна методологія, що поєднує концептуальні можливості біографістики, історичної психології, соціальної філософії та психології, дозволяє сформулювати нову пізнавальну стратегію для розв'язання поставленої проблеми. У статті виокремлено основні критерії для аналізу сутності, значення та специфіки багатогранної діяльності видатних історичних особистостей .

На думку українського історика Я. Дашкевича, існує 5 блоків проблем, навколо яких повинні базуватися просопографічні дослідження:

- 1) особисті,
- 2) етно- і релігіопсихологічні,
- 3) громадські,
- 4) політичні,

³² Воропаєва Т. С. Роль особистості в українській історії крізь призму біографістики. *Українська біографістика*. 2016. Вип. 14. С. 50–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ubi_2016_14_6.

5) творчі³³.

Перший блок включає генеалогічні відомості про особу, а також інформацію про її шлюбне чи позашлюбне походження, яке вплинуло на її життя та кар'єру. Також важливо виявлення психопатологічних рис характеру, які могли бути успадкованими або набути внаслідок несприятливих життєвих обставин. Інтимні аспекти життя відомих особистостей, їхнє еротичне життя можуть пролити світло на їхню поведінку та вчинки, а іноді навіть бути причинами визначальних подій для всього народу. На цьому етапі дослідник має зберігати коректність і тактовність у висвітленні явищ, які характеризують певну особу або можуть мати істотні наслідки для історії.

Відомий український педагог-методист О. Желіба у публікації «Складаємо історичний портрет. Деякі рекомендації щодо вивчення історичної особистості на уроках історії»³⁴ пропонує поділити історичних осіб за наслідками діяльності і за походженням. На його переконання, історичні особи за наслідками діяльності поділяються на:

- позитивних (реформатори, будівничі, творці);
- негативних (консерватори, контрреформатори, тирани, руйнівники)
- багатогранних, для діяльності яких характерним є поєднання як позитивних, так і негативних наслідків.

Безперечно, що така класифікація є умовною і дуже узагальнюючою. Оцінка діяльності окремих історичних осіб може бути позитивною в одних аспектах і негативною – в інших.

За походженням історичних осіб О. Желіба поділив на:

- видатних за статусом (до цієї групи він відносить президентів, монархів);
- видатних за діяльністю і видатних за статусом і діяльністю .

³³ Дашкевич Я. Історія журналістики та завдання пресографії. *Українська періодика: історія і сучасність: Доп. та повідомл.* (Львів, 17–18 травня 2002 р.). Львів, 2002. С. 24–30.

³⁴ Желіба О. Складаємо історичний портрет. *Історія України.* 2006. №42. С.16–17.

Ми погоджуємося з висновком О. Желіби, що видатні за статусом історичні особи могли впливати на історичні події своїми діями чи бездіяльністю, а видатні за активністю, зазвичай, досягали історичного визнання завдяки своїй діяльності, яка мала значний вплив на історію.

Отже, теоретико-методичні аспекти висвітлення ролі історичних постатей у навчальному процесі розглядались у працях таких дидактів-методистів як Т.Березовська, Т. Воропаєва, Я. Дашкевич, О. Желіба, Я. Камбалова, І. Коляда, О. Павленко, А. Пінчук, І. Старовойтенко, С. Терно, В. Тоболін та інш. Автори пропонують використовувати просопографічний метод як метод створення біографій, інтеграцію індивідуально-біографічного, суб'єктно-діяльнісного та соціально-типологічного підходів.

Висновок до розділу 1

Останнім часом, із здобуттям Україною незалежності, предметом дослідження частини українських науковців стали питання вивчення досвіду наукової та громадсько-політичної діяльності заборонених раніше політиків і мислителів та їх внеску в розбудову Української держави, зокрема в поле їх зору потрапив недооцінений речник самостійності України Юліан Бачинський. Йому присвячено ряд монографій, дисертаційні дослідження; наукові статті та публікації, що містять результати досліджень, які висвітлюють окремі аспекти діяльності Ю. Бачинського; статті у довідково-енциклопедичних виданнях загального характеру тощо. Найбільший доробок із теми нашої роботи здійснив львівський політолог та історик Ігор Бегей. Вагомий внесок у вивчення теоретичної спадщини і практичної діяльності Ю. Бачинського здійснили І. Гошуляк, М. Осадчук, Є. Нахлік, Д. Кірюхін та ряд інших. Але феномен Ю. Бачинського ще не є розкритим сповна. Незважаючи на вищезгадані історичні дослідження та здобутки науковців, багато сторінок біографії Юліана Бачинського залишаються невисвітленими.

Теоретико-методичні аспекти висвітлення ролі історичних постатей у навчальному процесі розглядались у працях таких дидактів-методистів як

Т.Березовська, Т. Воропаєва, Я. Дашкевич, О. Желіба, Я. Камбалова, А.Пінчук, І. Старовойтенко, В. Тоболін та інші. Автори пропонують використовувати просопографічний метод як метод створення біографій, інтеграцію індивідуально-біографічного, суб'єктно-діяльнісного та соціально-типологічного підходів.

РОЗДІЛ 2. ЮЛІАН ОЛЕКСАНДРОВИЧ БАЧИНСЬКИЙ – УКРАЇНСЬКИЙ ПОЛІТИЧНИЙ, ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ ТА ПУБЛІЦИСТ

2. 1. Життєпис Ю. Бачинського

Народився Юліан Бачинський (додаток А) 28 березня 1870 р. у с.Новосілки (присілок Куть) Підгаєцького повіту Галичини неподалік кордону Австро-Угорської імперії з Російською імперією (нині це с.Новосілка Підгаєцького району Тернопільської обл.). Батько, Олександр Гаврилович Бачинський, був греко-католицьким священником та походив із дворянської родини (належали до герба Сас) (додаток Б).

Батько – священник Української Греко-Католицької Церкви, ректор греко-католицької духовної семінарії у Львові, доктор теології, письменник, учасник товариства «Просвіта», яке заснувало газету «Мир». Батько зробив успішну церковну кар'єру, а син присвятив себе політичній та громадській діяльності.

Погляди старшого Бачинського були співзвучні з поглядами народників і москвофілів, тому життя він провів «між двома таборами». Згодом Олександр Бачинський досяг високого становища в ієрархії УГКЦ³⁵.

Юліан Бачинський втратив матір у два з половиною роки і зростав у родині свого діда по матері, отця Івана Філіповського, пароха Гусятин. Але Юліан, на відміну від свого батька і діда, був цілком світською людиною, далекою від церкви.

Юліан Бачинський здобув початкову освіту вдома. Згодом навчався у Львівському ліцеї (1880-1882), де навчання велось німецькою мовою, Дрогобицькому королівському ліцеї ім. Франца Йосифа (1882-1883). Закінчив Українську академічну середню школу у Львові (1890).

³⁵ Бачинський Юліан (1870 – доля невідома). *Енциклопедія українознавства* / гол. ред. проф. д-р Володимир Кубійович. Т. 1. Львів. 1993. С. 103.

Під час навчання у Львівському класичному ліцеї брав участь у таємному студентському гуртку разом із студентами В. Будзиновським, О. Маковесем та іншими відомими в майбутньому громадсько-політичними діячами³⁶.

У 1890 р. він вступив на юридичний факультет Львівського університету (тепер Львівський національний університет імені Івана Франка), але у 1894 р. перервав навчання через рік військової служби в містах Їглава (Чехія) та Пешт (Угорщина). Після закінчення університету (імовірно 1895 року) займався адвокатською практикою в адвокатській конторі у місті Львові. Навчався також у Берлінському університеті³⁷.

Політичні погляди молодшого Бачинського формувалися в гімназійні та студентські роки під впливом Франка та Драгоманова. З юності він був знайомий з Іваном Франком і завдяки його впливу долучився до політичної діяльності українців у Південній Австрії³⁸.

У жовтні 1890 року Юліан брав участь у створенні першої в історії України політичної партії – Русько-української радикальної партії (РУРП), лідерами якої були Іван Франко, Михайло Павлик, Євген Левицький та Кирило Трильовський.

Юліан Бачинський був одним із порівняно невеликої кількості учасників (близько трьох десятків осіб) першої установчої конференції партії, що відбулася у Львові 4-5 жовтня 1890 року. Ю. Бачинський увійшов до «керівництва» Русько-Української радикальної партії (РУРП), яке було обрано на її першому з'їзді 4-6 жовтня 1890 року у м. Львів³⁹.

³⁶ Бачинський Юліан Олександрович (28. 03. 1870 – 06. 06. 1940). *Енциклопедія історії України : у 10 т. Т. 1 : А - В* / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 2003. С. 209.

³⁷ Бачинський Юліан Олександрович. *Енциклопедія Сучасної України* / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2003. URL: <https://esu.com.ua/article-41367>

³⁸ Бачинський Юліан Олександрович. *Велика Українська Енциклопедія*. URL: <https://vue.gov.ua>

³⁹ Соціал-демократія і самостійна українська держава в політичній концепції Юліана Бачинського / Роман Миколайович Коршук, Ігор Ігорович Петренко, Олександр Іванович Салтовський. *Політикус : наук. журнал*. 2022. № 5. С. 7.

Основ програми партії став демократичний соціалізм. Молодий Бачинський був захоплений цією популярною в тогочасній Європі ідеологією. Він переклав українською мовою твори Фрідріха Енгельса та багато читав Карла Маркса⁴⁰. Проявлялись розбіжності серед молодшого покоління активістів, представлених Ю. Бачинським та попередників в особі І. Франко, М.Павлика, М. Драгоманова.

Юліан Бачинський згадував: «Ці непорозуміння походять із фундаментальних відмінностей: «Молоді люди» висвітлювали всі питання українського економічного, соціального і політичного життя з точки зору історичного матеріалізму і тому були прихильниками так званого наукового соціалізму, можна сказати, до так званого утопічного соціалізму у своїй історіографії схилилися також «старші» і сентиментальні філантропи-демократи»⁴¹.

У 1899 році згадані розбіжності призвели до розколу Русько-української радикальної партії на Українську Соціал-демократичну партію (УСДП) та Українську Націонал-демократичну партію (УНДП).

Юліан Бачинський став одним із дев'яти засновників Української соціал-демократичної партії Галичини, установчі збори якої відбулися у Львові 17 вересня 1899 року, а членом керівного органу партії він був понад 20 років і залишив значний слід як соціал-демократичний теоретик. Але позиції соціал-демократичної партії в південно-західній Україні були значно слабшими, ніж УНДП, яка була найбільш масовою та авторитетною партією Галичини⁴².

⁴⁰ Політичні партії й організації : [про роль Ю Бачинського в Русько-Українській радикальній партії]. *Нариси з історії України (кінець XVIII - початок XX ст.)*. Львів : Світ, 1996. С. 206.

⁴¹ Цит. за.: Бачинський Ю. Листуванє Юліана Бачинського з Михайлом Драгомановом з приводу «України irredent-и». URL: <https://vpered.wordpress.com/2014/12/11/bachynsky-drhomanov-briefwechsel/>

⁴² Помилування не просив... Доля Юліана Бачинського: Документи. Матеріали. Публікації / Упоряд.: Ю. Шаповал, О. Якубець; заг. ред. Ю. Шаповал; НАН України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф.Кураса; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. С. 18.

На зламі століть він протягом двох років вивчав робітничий рух в Австрії, Угорщині, Італії, Англії та Швейцарії. Після повернення з Франції він ініціював перші збори УСДП, які відбулися у Львові 21-22 березня 1903 року.

У 1905-1906 роках перебував у США та Канаді. Там він провів і узагальнив результати своїх досліджень на тему «Українська імміграція до Сполучених Штатів Америки» (1914)⁴³.

Через суперечливу взаємодію з Польською соціал-демократичною партією Ю. Бачинський невдало балотувався від Партії союзної солідарності та розвитку на парламентських виборах в Австрії 1911 р., коли партія була близька до розколу. Як він і передбачав, результати виборів у червні 1911 року розчарували його. У першому турі набрав півтисячі голосів (п'яте місце серед кандидатів в окрузі) і знявся з подальшої боротьби. Послами краю на сейм були обрані Лев Бачинський і Євген Левицький⁴⁴.

Загалом УСДП програла й ці вибори, здобувши лише один мандат (Семен Вітик) із дев'яти кандидатів у Галичині та Буковині та отримавши 4% голосів української партії. Ця поразка погіршила становище партії та активізувала внутрішньопартійні дискусії.

Розкол УСДП утворився на конгресі в грудні 1911 р., де незначною більшістю голосів була запропонована поправка, що засуджувала брошуру Юліана Бачинського «Україна irredenta». Ідея незалежності України, про яку йшлося у статті, не знайшла у однопартійців одноголосної підтримки.

Лише на V (Об'єднавчому) з'їзді УСДП 1-2 березня 1914 р. вдалося подолати розкол у партії. Пропозиція Ю. Бачинського про внесення змін до організаційного статуту партії була підтримана з'їздом, його було обрано до нового єдиного виконавчого комітету з дорученням ролі скарбника. Керівництво партії обиралося з'їздом і офіційно діяло до 1918 року. Проте за

⁴³ Бачинський Ю. О. Українська імміграція в Сполучених Штатах Америки . Київ: ІНТЕЛ, 1995. 340 с. URL: https://hromadalib.wordpress.com/wp-content/uploads/2016/03/bachynsky_1914_immigrants.pdf

⁴⁴ Бегей І. І. Українська соціал-демократія (лівиця): історія, теорія, особи : монографія. Львів: ЛБІ НБУ, 2015. С. 65.

кілька місяців нормальну партійну політику та громадське життя в регіоні було перервано початком Першої світової війни. За деякими даними, Ю. Бачинський залишався у Львові до кінця серпня 1914 р., а з наближенням лінії фронту покинув місто і «схоронився в Карпатських горах»⁴⁵.

З початком зими він прибув до Відня і в травні 1915 р. разом із товаришами по партії М. Ганкевичем, В. Темницьким, Т. Меленем і О. Безпалком увійшов до складу Загальної Української Ради (ЗУР) як представник УСДП. ЗУР була створена з метою об'єднати українські політичні сили і стати єдиним політичним представництвом всього українського народу на час війни⁴⁶.

У тому ж 1915 році Ю. Бачинського призвали до австро-угорської армії. Служив він в місті Мішкольц (Угорщина). Сюди на службу були направлені «непевні» офіцери запасу різних національностей імперії⁴⁷.

Звістку про Лютневу революцію в Росії почув у 1917 році з великою надією. Ловлячи кожну інформацію про державотворчу діяльність Центральної Ради України, прагне приїхати до Української Народної Республіки. Після розпаду Австро-Угорської імперії та постанови Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) Ю. Бачинський повертається до Львова і бере активну участь у боротьбі за українську державність, що постала на руїнах Російської та Австро-Угорської імперій.

У м. Станіславі (тимчасовій столиці ЗУНР) Юліан Бачинський був повідомлений про призначення його радником Надзвичайної дипломатичної місії Української Народної Республіки у Вашингтоні (додаток Г)⁴⁸.

⁴⁵ Цит.за: Бегей І. І. Юліан Бачинський: з життєпису, політичної та наукової діяльності. Львів. держ. ун-т ім. Івана Франка. Львів : Світ, 1998. С.19.

⁴⁶ Гошуляк І. Шлях Юліана Бачинського. URL : <https://day.kyiv.ua/article/istoriya-i-ya/shlyakh-yuliana-bachynskoho-2>

⁴⁷ Бомко О. Обстоював політичну самостійність України: про життя Юліана Бачинського. URL: <https://dyvys.info/2023/06/06/yulian-bachynskij-istoriya-zhyttya>

⁴⁸ Бегей І. І. Юліан Бачинський: соціал-демократ і державник. Київ : Основні цінності, 2001. С. 42.

Дипломатична місія УНР у США існувала з серпня 1919 року по травень 1921 року. На роботу місії, яка має привернути увагу американців до України, виділено значні кошти – 100 тисяч доларів. Завдання місії полягало в тому, щоб добитися дипломатичного визнання УНР від уряду США та налагодити торговельні відносини між двома країнами. Згодом Ю. Бачинського було призначено головою спеціальної дипломатичної місії УНР у США. Проте незалежній Україні не було місця в планах Антанти, а УНР виявилася нежиттєздатним державним утворенням. Тодішня влада США не підтримала і не визнала УНР, незважаючи на позицію української діаспори. Відтак місія припинила своє існування у травні 1921 р., а Бачинський опинився в еміграції через перекриття шляху на батьківщину⁴⁹.

До Галичини (яка згодом увійшла до складу Польщі) він не повернувся і з 1921 по 1923 рік жив у Відні. З 1923 р. Ю. Бачинський жив у Берліні, де придбав власний будинок.

Там він налагодив контакт з головами Української військової організації (УВО) Євгеном Коновальцем та Василем Кучабським. УВО була нелегальною військовою організацією, заснованою в 1920 році колишніми старшинами армії УНР для продовження збройної боротьби за незалежність України. Незважаючи на ідеологічні та тактичні розбіжності, певний час він активно співпрацював з керівництвом УВО⁵⁰.

До свого повернення в УРСР у 1924 р., Бачинський підтримував контакти із західноукраїнською соціал-демократичною та націоналістичною еміграцією, представниками різних українських політичних партій та організацій діаспори, зокрема з Михайлом Грушевським⁵¹.

⁴⁹ Кудласевич О. М. Перша розвідка з історії української трудової міграції до США: погляд з позицій сьогодення. *Історія народного господарства та економічної думки України*. 2018. Вип. 51. С. 164-175. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ingedu_2018_51_11.

⁵⁰ Жерноклеєв О., Райківський І. Лідери західно-української соціал-демократії. Політичні біографії. Київ : Основні цінності, 2004. С. 71.

⁵¹ Кірюхін Д. Незвичний марксизм. Боротьба Юліана Бачинського за незалежність України . *День*. 2004. 4 черв. С. 5.

Ю. Бачинський на той час був журналістом. Публікував статті в берлінському «Українському прапорі», львівській газеті «Рада», американських часописах – «Ukrainian Daily News», «Нове життя», журналі «Вільна трибуна».

Збірку своїх статей під назвою «Більшовицька революція й українці» видав у 1925-1928 рр. Замітки були критичними. У них він порушував питання про характер більшовицької революції, становище в СРСР, перспективи світової революції, розвиток капіталістичних країн тощо.

Сподівався на співпрацю з російськими більшовиками, прихильно ставився до СРСР.

Подолавши чимало труднощів, Ю. Бачинський вперше за 10 років приїхав до рідного Львова. Побачився з 85-річним батьком, зустрічався з друзями і намагався з'ясувати долю його праці «Українська еміграція в Канаді». Польська поліція вилучила 21 примірник його книжки «Більшовицька революція й українці. Критичні замітки», виданої в Берліні, й заарештувала через відверту антипольську орієнтацію. За законом Ю. Бачинського могли засудити до двадцяти років позбавлення волі, але його засудили до одного року позбавлення волі. Тоді добре спрацювали відомі адвокати Л. Ганкевич і В.Старосольський⁵².

Після відбуття покарання Бачинський повернувся до Берліна і з 1933 року деякий час видавав і редагував журнал «Вільна трибуна» в Празі. У статті «На роздоріжжі західноукраїнської інтелігенції» він привітав національно-культурне відродження Радянської України (УСРР). Водночас він активно добивався виїзду в УСРР, щоб взяти участь у будівництві соціалізму⁵³.

У листопаді 1933 року Бачинський отримав дозвіл на в'їзд до СРСР і прибув до Харкова разом з дочкою Оленою. Паспорти йому та його доньці були видані польським посольством у Берліні, а 19 травня 1934 року відділ закордонних справ Харківського облвиконкому видав громадянину Польщі

⁵² Осадчук М. Марксист, що «винайшов» українську незалежність. Юліан Бачинський та Україна Irredenta». URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2019/10/30/156451>

⁵³Нахлік Є. Драгоманівець – клерикал – марксист. Збруч. 11.08.2016. URL: <https://zbruc.eu/node/54917>

Юліану Бачинському «посвідку на проживання за кордоном» за номером 500556. Цей дозвіл на проживання (російською мовою – «вид на жительство») був тимчасовим, дійсним протягом шести місяців, тобто до 19 листопада 1934 року: «для роботи»⁵⁴.

Любомир Винар пише: «Юліан Бачинський приїхав в Україну з дочкою у 1932 році. Він працював у видавництві Української радянської енциклопедії в Харкові. Незабаром після цього Бачинський був заарештований і його слід обірвався»⁵⁵.

Насправді Бачинський працював у видавництві «Українська радянська енциклопедія» в Харкові і підписав контракт на співпрацю з видавництвом «Український робітник» для підготовки книги під назвою «Шістнадцять років в Радянській Україні». У зв'язку з цим ретельно збирав документи, вивчав їх, робив нотатки. Однак, все це раптово обірвалося⁵⁶.

Менш ніж через півроку після приїзду він потрапив у поле зору радянських дисциплінарних органів: утвердившись при владі на початку 1930-х років, Сталін придушив українізацію і розпочав масові репресії проти української інтелігенції та учасників українських визвольних змагань.

У листопаді 1934 р. Ю. Бачинського заарештували у його квартирі в Харкові, звинувативши у створенні міфічного «Всеукраїнського центру контрреволюційної націоналістичної організації ОУН-УВО, яка ставила за мету повалення радянської влади в Україні» (аббревіатура ОУН не означає «українська націоналістична організація», а радше щось на кшталт «українське

⁵⁴ Помилування не просив... Доля Юліана Бачинського: Документи. Матеріали. Публікації / Упоряд.: Ю. Шаповал, О. Якубець; заг. ред. Ю. Шаповал; НАН України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф.Кураса; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. 264 с.
URL:https://shron1.chtyvo.org.ua/Shapoval_Yurii/Pomylyvannia_ne_prosyv_Dolia_Yuliana_Bachynskoho_Dokumenty_Materialy_Publikatsii.pdf

⁵⁵ Винар Л. Юліан Бачинський - видатний дослідник української еміграції. С. 37. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Vynar_Liubomyr/Yulian_Bachynskyi_vydatnyi_doslidnyk_ukrainskoi_emihratsii.pdf

⁵⁶ Мукомела О. Українська журналістика в іменах / За ред. М. М. Романюка. Львів, 1994. Вип.1. С.19–90.

націоналістичне об'єднання»), і був доставлений до Києва у спеціальному конвої⁵⁷.

Почалися принизливі допити, безпідставні звинувачення та очні ставки, підготовлені досвідченими «наглядачами». Карателів не збентежила відсутність реальних доказів контрреволюційної діяльності, радянські погляди підозрюваного, його громадянство іншої країни (Польщі) та похилий вік. Головним доказом його «контрреволюційної» діяльності стали вилучені під час арешту три записники, які містили імена та адреси відомих українських громадських діячів, а також витяги з іноземних звітів про голод в Україні⁵⁸.

На індивідуальних та очних допитах Юліан Бачинський не свідчив проти своїх товаришів. На одному з них йому дозволили сказати: «Україна в даний час є провінцією Російської радянської республіки, а не рівноправною з нею. Необхідно вести роботу за більшу самостійність України. КП(б)У не мала б входити в ВКП(б), а повинна була увійти в III Інтернаціонал самостійною секцією»⁵⁹.

У лютому 1935 року Юрію Бачинському було пред'явлено обвинувальний висновок, але він відмовлявся визнати себе винним протягом усього слідства.

Свідчення Бачинського повністю зруйнували плани НКВС щодо його функції «емісара» в Україні. Було зрозуміло, що він не належав до жодної політичної течії в еміграції, а неупереджений аналіз його публікацій та інших дій, здавалося, чітко підтверджував його дружні до СРСР настрої.

Слідчими були ретельно вивчені записники Ю. Бачинського, що містили адреси різних осіб та організацій за кордоном, витяги з повідомлень іноземної преси про український голод 1932-1933 років та деякі інші дрібні документи. Однак справжнього «небезпечного матеріалу» не було, як підкреслював сам Бачинський, перераховуючи своїх знайомих за кордоном: «Цих людей я так чи

⁵⁷ Шевелева М. Юліан Бачинський. Провидець, який випередив Міхновського. URL: <https://uain.press/blogs/yulian-bachynskij-provydets-yakuj-vyperedyv-mihnovskogo-1206776>

⁵⁸ Помилування не просив... Доля Юліана Бачинського: Документи. Матеріали. Публікації ... С. 25.

⁵⁹ Цит.за: Бачинський Юліан Олександрович. *Велика Українська Енциклопедія*. URL: <https://vue.gov.ua/%D0%91%D0%B0%D1%87%D0%B>

інакше знав і зустрічався з ними в різні роки, але не як з людьми, що займаються антирадянською діяльністю. Я зустрічався з ними як з особистими знайомими багато років тому»⁶⁰.

Щодо витягів з іноземних звітів про український голод 1932-1933 років, він пояснив, що збирав ці матеріали для статті в наступному номері «Вільної трибуни», щоб їх спростувати.

Однак 19 листопада 1934 року постановою, затвердженою Борисом Козельським, дві записні книжки та витяг про український Голодомор на початку 1930-х років характеризували Юліана Бачинського «як українського націоналіста» і «безпосередньо пов'язані з його фашистською діяльністю», Вона була долучена до слідчої справи.

28 березня 1935 року, у 65-й день народження Юліана Бачинського, Військова колегія Верховного суду СРСР засудила його до 10 років позбавлення волі з конфіскацією майна. У вирокі суду зазначалося, що Ю.Бачинський: «1) Состоял активным членом УВО закордоном, затем членом к-р закордонной организации «Объединение Украинских Националистов» (ОУН), находился в непосредственно тесной связи с руководством организации в лице Коновальца, Бандриковского, Перфецкого, Проця и др., а также поддерживал связь с рядом выдающихся деятелей украинской контрреволюции закордоном. 2) Закордонным руководством ОУН в 1934 г. был переброшен для к-р работы на Украину, где вместе с обвиняемым по делу Крушельницким Антоном провел работу по объединению и организационному оформлению украинского к-р подполья и вошел в состав руководства ОУН на Украине. 3) Входя в состав руководящего актива ОУН на Украине, направлял деятельность организации по линиям подбора к-р кадров организации саботажа в промышленности и подготовки террористических актов против вождей партии и руководства Соввласти на Украине. 4) Установил в целях консолидации к-р

⁶⁰ Цит.за: Соціал-демократія і самостійна українська держава в політичній концепції Юліана Бачинського / Роман Миколайович Коршук, Ігор Ігорович Петренко, Олександр Іванович Салтовський. *Політикус : наук. журнал*. 2022. № 5. С. 9.

работы практический блок с к-р боротьбистской организацией, т.е. в преступлениях, предусмотренных ст.ст. 54-11, 54-8 УК УССР»⁶¹.

Юліан Бачинський, отримавши оголошення протоколу слідства, заявив: «Я все розповів під час слідства. Додати нічого не маю. Винним себе не визнаю»⁶².

21 червня 1935 року, після отримання листа від військового прокурора Українського військового округу про засудження батька, Олена Бачинська спробувала виїхати з УРСР. Вона звернулася до польського консульства у Харкові. Їй дозволили заповнити анкету. Більше того, оскільки Юліан Бачинський був польським громадянином, посол Другої Речі Посполитої в СРСР Юріш Укашевич особисто передав дипломатичну ноту представнику Радянського Народного Комітету закордонних справ у Москві. У ній запитувалася інформація про долю заарештованого. Жодної інформації не було надано⁶³.

У 1935 році консул Другої Речі Посполитої у Харкові Станіслав Сосницький після зустрічі з Оленою Бачинською направив письмове звернення представнику Наркомату закордонних справ у Харкові Михайлову з проханням пояснити причини суворого вироку, винесеного польському громадянину.

Він також поцікавився місцезнаходженням Бачинського. Консул висловив протест проти методів арешту, що застосовуються до громадян Польщі, і процедури, що передбачає заборону на доступ до заарештованої особи і надання відповідної юридичної допомоги з боку консульства.

Консул Михайлов погодився з тим, що судова влада діяла неналежним чином, і пообіцяв негайно зв'язатися з Києвом, щоб пояснити причини суворого вироку. Консул не отримав більше ніякої інформації, але доклав зусиль, щоб

⁶¹ Цит.за: Помилування не просив... Доля Юліана Бачинського: Документи. Матеріали. Публікації ... С. 122

⁶² Цит.за: Помилування не просив... Доля Юліана Бачинського: Документи. Матеріали. Публікації ... С. 25

⁶³ Помилування не просив... Доля Юліана Бачинського: Документи. Матеріали. Публікації ... С. 25

вивезти Олену Бачинську з країни. Це було пов'язано з тим, що комуністична влада (з різних причин) затримувала видачу їй візи для виїзду з країни⁶⁴.

В результаті наполегливих зусиль польських дипломатів 13 липня 1935 року Олена Бачинська отримала виїзний документ. За даними польського консульства в Харкові, вона повинна була виїхати до Польщі 18 вересня. І це все, що відомо про її долю на сьогоднішній день.

Ім'я Юліана Бачинського часто зустрічається в документах соловецьких в'язнів.

Однак дослідникам поки що не вдалося знайти детальної інформації про його останні роки. За словами Ю. Шаповала, «єдине, що можна стверджувати на підставі наявних документів, це те, що він помер у виправно-трудоному таборі 6 червня 1940 р. Він пішов з життя, не схиливши голови. Він покинув цей світ, не схилившись перед системою, яка з відстані його міграції здавалася фантастично «прийнятною». Ми ніколи не дізнаємося, про що він думав перед смертю, але достеменно відомо, що він не вчинив нічого, за що заслуговував би на позбавлення життя»⁶⁵.

19 жовтня 1957 року Верховний суд колишнього СРСР скасував вирок Військової прокуратури у справі Юліана Бачинського і постановив: «Вирок Військової колегії Верховного суду СРСР від 25 березня 1935 року щодо Бачинського Юліана Миколайовича скасувати за нововиявленими обставинами»⁶⁶.

Справу закрито у зв'язку з відсутністю свідoctва про смерть.

Отже, Юліан Олександрович Бачинський (1870-1940) відіграв важливу роль в українському громадсько-культурному житті, особливо напередодні українських визвольних змагань та під час боротьби за незалежність. Син і онук

⁶⁴ Помилування не просив... Доля Юліана Бачинського: Документи. Матеріали. Публікації ... С. 26.

⁶⁵ Цит. за : Помилування не просив... Доля Юліана Бачинського: Документи. Матеріали. Публікації ... С. 26-27.

⁶⁶ Цит. за: Любченко В. Бачинський Юліан (1879 - 1940). *Малій словник історії України* / В. Смолій, С. Кульчицький, О. Майборода [та ін.]. Київ : Либідь, 1997. С. 55.

греко-католицького священика, який брав активну участь у національно-культурному житті краю, він мав сильні націоналістичні ідеї та здобув чудову університетську освіту у Львові та Берліні. Вплив М. Драгоманова та І. Франка зробили Юліана Бачинського прихильником соціалістичних ідей. Починаючи з 90-х років XIX століття, він активно займався політикою, наукою, журналістикою, літературою та перекладами. Був членом Української радикальної партії, Української соціал-демократичної партії з 1899 року, Генеральної Ради України, УНРади ЗУНР та головою дипломатичного корпусу УНР у Вашингтоні. У той час, коли українство сприймалося як загроза для окупаційних режимів Другої Речі Посполитої та Радянського Союзу, прихильники ідеї незалежної України були приречені на переслідування з боку цих режимів. Після ув'язнення в Польщі, а потім переїзду до Української СРР він став жертвою сталінських репресій.

2. 2. Політична та публіцистична діяльність

Ю. Бачинський все своє свідоме життя наполегливо працював для відновлення соборної української держави, завжди і всюди безкомпромісно відстоюючи інтереси української нації. Він проніс через усе життя прихильність до національних і соціал-демократичних ідей, які стали центральними в його політичних поглядах ще в юності⁶⁷.

Великий вплив на формування його світогляду наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр. XX ст. мали західноєвропейські соціалістичні, передусім марксистські, ідеї та погляди М. Драгоманова та І. Франка, яких він швидко випередив у відстоюванні засад українського націєтворення⁶⁸.

Від самого початку своєї партійної діяльності він добре усвідомлював особливе значення і місце преси в політичному житті. Питання організації

⁶⁷ Кармазіна М. С. Західна Україна на шляхах політичної ідентифікації. *Політична історія України. XX століття* : у 6 т. / редкол. : І. Ф. Курас (голова) та ін. Т. 1 : На зламі століть (кінець XIX ст. – 1917 р.). Київ : Генеза, 2002. С. 234–246.

⁶⁸ Головченко В. І. Від «Самостійної України» до Союзу визволення України. Харків : Основа, 1996. С.36.

видання газет, журналів та науково-популярних книг було постійною темою його виступів на партійних з'їздах радикалів та соціал-демократів. Бачинський підкреслював, що успіх виборчої кампанії залежить насамперед від хорошої партійної газети.

Він співпрацював з такими виданнями: «Народ», «Радикал», «Будучність», «Громадський голос», «Земля і воля», «Буковина», «Свобода» (україномовна книга в США), «Наш голос», Вісник Союзу визволення України», газету «Вперед» (1912-1913) та журнал «Віленська трибуна» (1933)⁶⁹.

На початку 1890-х років переклав українською мовою працю Ф. Енгельса «Розвиток соціалізму від утопічного до наукового» та «Соціалізм утопічний і науковий» Ф. Енгельса і П. Лафарга» Дані перклади праць теоретиків соціалізму після публікації були конфісковані поліцією.

Як визнавав сам Юліан, праці Маркса та Енгельса стали для нього найпереконливішим засобом пояснення та зміни світу. Він не посоромився написати про це безпосередньо Михайлу Драгоманову, який на той час вважався беззаперечним авторитетом в українському русі. Михайло Драгоманов і його популярна тоді школа політичної думки відкидали проект національної держави як утопічний і, можливо, навіть шкідливий з точки зору світового прогресу⁷⁰.

Іван Франко разом зі своїм давнім другом Михайлом Павликом залишалися вірними послідовниками Драгоманова в той час. Варто нагадати, що вони теж пережили поворот до соціалізму під безпосереднім впливом Драгоманова.

Ю. Бачинський приятелював з Іваном Франком ще з юнацьких років, і принаймні через його вплив брав участь у політичній діяльності українців у підавстрійській Галичині.

⁶⁹ Бегей І. Штрихи життєпису і подвижництва : до 125-річчя від дня народж. автора «Україна irredenta» [Ю. Бачинського]. *Розбудова держави*. 1997. № 4. С. 34.

⁷⁰ Бегей І. І. Суспільно-політичні погляди Юліана Бачинського: дис... канд. політ. наук: 23.00.01 / І.І.Бегей ; Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 1998. С. 46.

У жовтні 1890 року Юліан взяв участь у заснуванні першої в історії української політичної партії – Русько-української радикальної партії (РУРП), лідерами якої були Іван Франко, Михайло Павлик, Євген Левицький та Кирило Трильовський. Платформа партії базувалася на демократичному соціалізмі. На Четвертому з'їзді партії Юліан Бачинський виголосив промову, в якій наголосив на незалежності України. Тоді його слова викликали величезний резонанс і нерозуміння серед інших політиків. Ідея української незалежності сприймалася як досить утопічна. Михайло Драгоманов, зокрема, не бачив можливості її реалізації. Такої ж думки спочатку дотримувався й Іван Франко⁷¹.

У 1895 році вперше (друге видання у 1900 році, третє видання у 1924 році та четверте видання у 2003 році) вийшла друком найвідоміша праця Ю.Бачинського – «Україна irredenta» (додаток В).

Її назву в науковій літературі перекладають по-різному. Слово «irredenta» можна перекласти як «незвільнена», «уярмлена», так і «нез'єднана», і в нашому випадку обидва переклади є правильними: наприкінці ХІХ-го – на початку ХХ-го століття Австро-Угорська імперія, де проживали італійці, – прикордонні райони Австро-Угорської імперії, де мешкали італійці прикордонні території Австро-Угорської імперії були приєднані до Італії – італійського суспільно-політичного руху, відомого в історії під назвою «іредентизм» (від італ. irredento – «незвільнений»)⁷².

Епіграфом до цієї роботи є рядок Миколи Чернишевського, в якому він оспівує вічну зміну форм, відмову від усього минушого і застарілого. Цей мотив знайшов своє відображення і в особистому житті Бачинського. Син священика, він займає суворо антирелігійну позицію у своїх творах і наполягає на швидкоплинності релігії. Таким чином, в душі Чернишевського, він, як і багато його ровесників, без жалю відкидає все, що вважає вічним. Цей

⁷¹ Бачинський Юліан Олександрович (28. 03. 1870 – 06. 06. 1940). *Енциклопедія історії України : у 10 т.* Т. 1 : А - В / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 2003. С. 209.

⁷² Гошуляк І. Тернистий шлях до соборності (від ідеї до Акту Злуки). Київ : ІПіЕНД імені І.Ф.Кураса НАН України, 2009. С. 75.

революційний романтизм і юнацький атеїстичний максималізм, добре підживлений творами революційних демократів, часто проявляється і в самому тексті «Україна irredenta»⁷³.

На початку книги Бачинський досліджує зародження капіталістичних відносин на землях пізньої Галичини, появу підприємництва та процес перетворення селянства на пролетаріат. Автор розглядає причини міграції українських селян. Він стверджує, що держава є формою панування певного класу і покликана забезпечувати інтереси цього класу. Крім того, на думку Бачинського, державна справедливість – це «справедливість, що відповідає інтересам лише певних класів, а не якась «абсолютна» справедливість»⁷⁴. Таким чином, він розглядає будь-яку політичну боротьбу як вираження економічного конфлікту. Ці принципи лягли в основу аргументації Бачинського щодо необхідності української незалежності.

Автор «Україна irredenta» стверджує, що націоналістична ідеологія є по суті буржуазною ідеологією. Вона виникає лише тоді, коли старий феодальний спосіб господарювання поступається місцем капіталістичним відносинам, тобто коли фактично формується буржуазія. У новій ситуації сама логіка економічних відносин вимагає створення національної держави, на відміну від колишньої абсолютистської монархії. На думку Ю. Бачинського, єдність держави ґрунтується на спільному походженні, а не на кровних зв'язках між її членами. Автор «Україна irredenta» наприкінці XIX століття стверджував, що українська нація має бути політичним, а не етнічним утворенням. Він, зокрема, підкреслював, що боротьба за політичну незалежність України стосується не лише українців за їхнім етнічним походженням, а всіх людей, які живуть в Україні, незалежно від того, чи є вони «автохтонами чи ні», «великоросами,

⁷³ Осадчук М. Рецепція книги Юліана Бачинського «Україна Irredenta» в українському національному русі (1894–1900). *Південний архів (історичні науки)*, (36), 24–31. URL : <https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2021-36-4>

⁷⁴ Цит. за: Бачинський Ю. О. Україна IRREDENTA : з додатком: листування Ю. Бачинського з М. Драгомановим з приводу «України irredent-и»... С.38

поляками, євреями чи німцями», стверджує він⁷⁵.

Ю. Бачинський стверджує, що Україна розділена на дві імперії: Австро-Угорську та Російську. При цьому розпад цих двох імперій є необхідним (необхідність розпаду великих імперій у новій економічній ситуації він доводить на основі багатьох історичних прикладів) і має призвести до утворення української національної держави в результаті внутрішньої боротьби між українською, російською та польською буржуазією. Щодо Російської імперії, «Україна irredenta» стверджує, що Російській імперії бракувало економічної цілісності, а отже, і політичної. На думку Бачинського, Російська імперія була економічно розділена на три території – Польщу, Україну та Росію, які в майбутньому стануть основою незалежних держав (на гадку Бачинського, найбільше виграла б від цього найбільш економічно відстала Україна, а найменше – економічно розвинена Польща). Поштовхом до цієї дезінтеграції стає запровадження конституції та федералізація імперії. Таким чином, прагнення до незалежності – це насамперед економічне прагнення, яке вигідне бізнес-спільноті. Далі автор описує боротьбу за незалежність, з якою Україна зіткнеться в майбутньому: : «Буде се страшний час – час страшної муки і терпіння, але і найкращий час життя української буржуазії»⁷⁶. Однак буржуазія привласнює продукти суспільної праці, змушуючи найманих працівників боротися за свої права і за створення суспільства без класових привілеїв. Тому утворення незалежної України як політичне підкріплення економічної незалежності не є найвищою метою розвитку. Капіталістичні відносини логічно розвиваються від національної єдності до «єдності вищого порядку»⁷⁷ – міжнародної, глобальної та космополітичної, як пише Ю.Бачинський.

Це пояснюється тим, що так само, як держава виникла з поділу

⁷⁵ Помилування не просив... Доля Юліана Бачинського: Документи. Матеріали. Публікації ... С. 140

⁷⁶ Цит.за: Бачинський Ю. О. Україна IRREDENTA : з додатком: листування Ю.Бачинського з М. Драгомановим з приводу «України irredent-и».... С.

⁷⁷ Помилування не просив... Доля Юліана Бачинського: Документи. Матеріали. Публікації ... С. 140

суспільства на класи, так і занепад держави слідує за занепадом класів. У відповідь на запитання М. Драгоманова про те, що робитиме Україна після здобуття незалежності, Ю. Бачинський чітко заявляє, що це аж ніяк не остаточний етап розвитку. Загальною історичною метою є не створення національної держави, а добробут окремої людини, для чого, власне, і створюється держава. На думку Ю. Бачинського, держави прагнуть незалежності не для того, щоб ізольоватися від решти світу, а для того, щоб краще розвиватися в культурному та економічному плані і зайняти гідне місце в майбутній «світовій сім'ї людства»⁷⁸.

Таким чином, у цій праці автор вперше довів, що політична незалежність і соборність України є нагальною необхідністю для її економічного і культурного розвитку, адаптував марксистську економічну доктрину для утвердження необхідності створення соборної української національної держави, обґрунтував вищість ідеї держави та ідеї нації вдавався.

Політична незалежність України має бути реалізована: «Політична самостійність України – це *conditio sine qua non* (обов'язкова умова) її економічного й культурного розвитку, умова взагалі – можливості її існування»⁷⁹.

Ю. Бачинський бачив майбутню українську державу як незалежну політичну одиницю. У зв'язку з цим він писав: «Політична самостійність України, то є політична відрубність України не лише від Польщі, але і від «Великоруси», узасаднена тим, що не лише одній Польщі, але і «Великоруси» виставлена вона на жир, обі вони тягнуть з неї поживні для себе соки... Отже таке становище, яке займе Україна супроти Польщі, таке саме становище буде вона мусіла зайняти і супроти «Великоруси». Як проти Польщі, так і проти «Великоруси» буде мусіла виступити до бою; від обох тих націй буде

⁷⁸ Помилування не просив... Доля Юліана Бачинського: Документи. Матеріали. Публікації ... С. 229

⁷⁹ Помилування не просив... Доля Юліана Бачинського: Документи. Матеріали. Публікації ... С. 132

мусіла добиватися політичної відрубности, політичної самостійности...»⁸⁰.

«Боротьба за політичну самостійність України не відноситься також виключно лише до Українців-народу, а взагалі, до всіх, що замешкують Україну, без огляду на те, чи се автохтон-Українець, чи кольтоніст: Великорос, Поляк, Жид чи Німець. Спільний інтерес зукраїнчить їх, змусить їх усіх стати українськими «патріотами»⁸¹ – писав Ю. Бачинський.

Прикметно, що Юліан Бачинський добре усвідомлював, що українцям буде нелегко стати політично незалежними. «Як Польща, так і Великоросія добровільно від України не відмовляться. Тому на Україну чекає тяжка, відчайдушна боротьба, скільки фізичної і духовної енергії буде витрачено, скільки крові проллє, скільки жертв зазнає український народ. Це буде страшний час – час тяжкої муки і терпіння, але і найкращий час для українського народу. Україна для себе! – ось його клич. Вільна, велика, незалежна, політично самостійна Україна – одна, нероздільна від Сяну до Кавказу – от єї стяг!»⁸².

Головну роль у досягненні політичної незалежності України Бачинський відводив українській політичній еліті. Українські інтелектуали, або принаймні ті з них, хто думає про майбутнє української нації, повинні відповідально поширювати ідею політичної незалежності України в українському суспільстві. Таким чином, сама ідея української державності постане в іншому світлі в очах усіх українців, а українське суспільство подивиться на Україну і зрозуміє її інакше, ніж раніше. Тоді українська ідея матиме реальний зміст».

Закінчивши писати, Ю. Бачинський надіслав рукопис «Україна ingredienta» І. Франку та М. Павлику з проханням опублікувати його в офіційній газеті УРП «Народ». Прочитавши решту твору, І. Франко та М. Павлик відповіли

⁸⁰ Помилування не просив... Доля Юліана Бачинського: Документи. Матеріали. Публікації ... С. 180

⁸¹ Помилування не просив... Доля Юліана Бачинського: Документи. Матеріали. Публікації ... С. 140

⁸² Помилування не просив... Доля Юліана Бачинського: Документи. Матеріали. Публікації ... С. 181

негативно, вказавши, що зміст твору відхиляється від норми⁸³.

Отримавши відмову, Ю. Бачинський звернувся за порадою до М. Драгоманова. Однак автор рукопису був розчарований. М. Драгоманов, відомий вчений, політик і політичний коментатор, авторитет української суспільно-політичної думки, відповів, що праця загалом цікава, але не догматична, і розкритикував використання марксистської методології. М. Драгоманов залишався на федералістських позиціях і не сприймав ідею політичної незалежності⁸⁴.

У листі до М. Драгоманова Ю. Бачинський писав: «Ви питаєте, що буде робити політично самостійна Україна. Що буде робити політично самостійна Україна, чи буде вона боронитися від Польщі і Великоросії, і як вона буде ставитися до принципів інтернаціоналізації? Як пояснив Бачинський Драгоманову: «Головне, що виграє Україна, це те, що її економічна політика буде пов'язана виключно з її власними інтересами, і вона зможе захищати їх власною армією. Також, з суто культурної точки зору, Україна змогла б розвиватися набагато швидше і сильніше, ніж зараз, без різних перешкод, які час від часу виникають на її шляху з боку іноземних урядів, які підозріло і недовірливо ставляться до України і дуже обережно підтримують її (коли це необхідно, в інтересах держави). розвивалася б набагато швидше і сильніше. Якщо коротко. Тоді Україна могла б взяти все в свої руки – свої фінанси, своє військо, свою торгівлю і промисловість – і скріпити свою політику і внутрішню адміністрацію»⁸⁵.

Незважаючи на негативне ставлення українських лідерів до ідеї політичної незалежності України, Ю. Бачинський хотів її опублікувати, і восени 1895 року за сприяння Д. Лук'яновича «Україна irredenta» вийшла в

⁸³ Бегей І. І. Політичні інститути суспільства в теоретичній спадщині Юліана Бачинського. Львів, 1999. С. 22.

⁸⁴ Погребенник Ф. Крізь тюрми і концтабори: Юліян Бачинський: [біографія]. *Визвольний шлях*. 1997. Кн. 2 (лип). С. 864.

⁸⁵ Помилування не просив... Доля Юліана Бачинського: Документи. Матеріали. Публікації ... С. 229

серії «Універсальна бібліотека».

Прочитавши твір після виходу в світ, Іван Франко змінив свою думку і високо оцінив його: у рецензії на «Україна irredenta», опублікованій у популярному журналі «Житє і слово» в 1896 році, Іван Франко писав: «Для мене прояв національного почуття і національної свідомості як факт політичного життя як факт політичного життя є для мене важний»⁸⁶.

І. Франко зазначив, що книга Бачинського «написана з безсумнівним талантом», але мислення автора було «більш абстрактним і логічним, ніж еволюційним та історичним»⁸⁷.

І. Франко також критикував використання автором марксистських категорій для представлення свого матеріалу. Водночас рецензія однозначно підтримала зусилля молодого правника: «У всякім разі, се перша спроба синтезувати певні погляди на галицькім і російськім ґрунті і дати наукову оправу тому, чого автор відчував, що потребує його серце і душа. І як тільки відчується потреба політичної незалежності України (з національних чи економічних причин), це питання стане на порядок денний європейського політичного життя і не зійде з нього доти, доки не буде реалізоване»⁸⁸.

Він цілком слушно підкреслював, що це була перша публікація в Галицькій Русі, яка продемонструвала вимогу політичної незалежності України. На його думку, ця ідея посідає цінне місце в європейському суспільно-політичному житті і не покине його, поки не буде реалізована⁸⁹. На думку дослідників, під впливом праць Юліана Бачинського І. Франко певною мірою відмовився від концепції федералізму М. Драгоманова, прийняв ідею української політичної самостійності та зміцнив позиції молодих радикальних політиків у Галичині.

Поява «Україна irredenta» не була випадковістю, так само як і легітимація

⁸⁶ Франко І. Україна irredenta. *Україна: антологія пам'яток державотворення, X–XX ст. : у 10 т.* Т. 7. Відродження української державності / упор. Д. Павличко. Київ : Основи, 2008. 704 с. URL: https://library.vspu.edu.ua/polki/franko/statti/Franko_Ukraine_irredenta.pdf . С. 417.

⁸⁷ Там само... С. 418.

⁸⁸ Там само.. С. 419.

⁸⁹ Там само.. С. 422.

ідеї національної незалежності на новій теоретичній основі не була заслугою лише Ю. Бачинського. Так само, як не лише заслугою Ю. Бачинського було обґрунтування ідеї української незалежності на новій теоретичній основі українського суспільства, ключова ідея, яка стала визначальною у другій половині XIX століття. Однак саме Юліану Бачинському судилося стати засновником національно-державницького напрямку в українській політичній науці⁹⁰.

Незважаючи на неприйняття ідей Юліана Бачинського його сучасниками, згодом він став провідною силою в українському національному русі початку 20 століття. Зокрема, у 1900 році, слідом за Бачинським, Михайло Міхновський опублікував брошуру «Самостійна Україна».

Згодом основні ідеї «Україна irredenta» увійшли до нової програми Русько-української радикальної партії. Таким чином, вперше в історії українського руху гіпотеза політичної незалежності України була включена до платформи окремої політичної партії.

Соціал-демократична партія України (УСДП) Ю. Бачинського, як ми попередньо вказували, заснована у 1899 році, також зайняла самостійницьку позицію. Її головною метою було досягнення національного визволення і політичної незалежності українського народу та побудова вільної держави для українського народу – Української Народної Республіки⁹¹.

Прагнення до незалежності України задекларува також Українська національно-демократична партія, яка була заснована у 1899 році. Платформа партії передбачала здобуття українським народом культурної, економічної та політичної незалежності та об'єднання в монолітну націю.

Багато слухних ідей та цінних думок містять ще й інші праці та промови Юліана Бачинського.

⁹⁰ Химка І. П. Український національний рух у Галичині XIX ст. в світлі нових теоретичних праць про націоналізм і національні рухи. *Формування української нації: історія та інтерпретації. Матеріали круглого столу істориків України (Львів – Брюховичі, 27 серпня 1993 р.)*. Львів, 1995. С.67.

⁹¹ Політологія. Кінець XIX - перша половина XX століття : хрестоматія / за ред. О. І. Семківа. Львів : Світ, 1996. С. 412.

На 6-му з'їзді РУРП, що відбувся у Львові 19 вересня 1897 року, Ю. Бачинський представив есе під назвою «Поділ Галичини». У ньому він всебічно дослідив і довів з позицій економічного детермінізму необхідність поділу Галичини на східну (українську) і західну (польську) частини та об'єднання першої разом з Буковиною в один український автономний край. Водночас він закликав український національно-визвольний рух не обмежуватися австро-угорським кордоном, а вийти за річку Звірті і підняти все українське населення на боротьбу за політичну незалежність і соборність України⁹².

Бачинський одним із перших поставив на порядок денний питання про селянські страйки. На з'їздах Радикальної партії 1893 та 1894 років він говорив про необхідність організації та проведення страйків як ефективного засобу покращення економічного становища та політичного виховання «сільського люду», але їх розгляд було відкладено до сьомого (1897) та дев'ятого (1899) з'їздів РУРП⁹³.

У статті «Кілька слів у відповідь «Другу» і «Галичанинові»» (1896) викладено загальне тлумачення цього поняття та різницю між науковим та утопічним соціалізмом⁹⁴.

Ю. Бачинський в статтях «Слово правди о наших політичних партіях» (під псевдонімом Юродивий) і «Гльосси» (1904) чи не вперше в тогочасній українській політичній літературі розглядає зародження політичних партій та громадських структур у галицькому суспільстві, процес їх виникнення, сутність партій у Галичині та їх завдання.

Ю. Бачинському належить особлива заслуга у виокремленні Української соціал-демократичної партії з Польської соціал-демократичної партії. Його праця «Взаємовідносини між українською і польською соціал-демократичними

⁹² Політичні партії й організації : [про роль Ю Бачинського в Русько-Українській радикальній партії]. *Нариси з історії України (кінець XVIII - початок XX ст.)*. Львів : Світ, 1996. С. 206.

⁹³ Мукомела О. Українська журналістика в іменах / За ред. М. М. Романюка. Львів, 1994. Вип.1. С.22.

⁹⁴ Мукомела О. Українська журналістика в іменах С.24.

партіями в Східній Галичині» (1910) стала маніфестом і програмою партійної діяльності в цьому напрямку. Зміст цієї праці став основним порядком денним на партійних з'їздах УСДП у 1911 р.: з'їзді 29.01 та 4-му з'їзді у Львові 03-04.12⁹⁵.

Проти «українізаційної» лінії УСДП рішуче виступили домінуючі в Галичині соціал-демократичні сили Австро-Угорської імперії, а саме польські та австрійські соціал-демократи. Зокрема, Отто Бауер у статті «Інтернаціонал націоналістів» охарактеризував книгу Ю. Бачинського як таку, що містить не лише нападки на польських товаришів, але й на політику партії, спрямовану на пошук союзу з польськими партійцями. У тому ж дусі О. Бауер написав ще одну статтю «Галицький партійний з'їзд», на яку Ю. Бачинський відповів брошурою «Зразок публіцистичної несовісности: відповідь О. Бауерови», у якій вкотре проявив послідовність і принциповість у відстоюванні і захисті українських національних інтересів у європейському соціал-демократичному русі⁹⁶.

У статті «Народні школи і українська соціал-демократія» (1911) він виступив проти денаціоналізації українських дітей у Польщі в освітній сфері.

У червні 1905 р. Ю. Бачинський виїхав до США та Канади і півтора року вивчав різні аспекти життя в українських колоніях. 1914 р. Ю. Бачинський опублікував фундаментальне наукове дослідження «Українська імміграція в З'єдинених Державах Америки», в основу якого поклав основний матеріал, зібраний ним у США протягом 1905-1906 рр.⁹⁷

Водночас його праця про українців у Канаді вже була опублікована, але зникла з початком Першої світової війни. Однак відповідні рукописи, знайдені

⁹⁵ Кость С. Західноукраїнська преса першої половини ХХ століття: люди боротьби й ідеї (біобібліографічний довідник): Навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 450 с. С. 41.

⁹⁶ Кость С. Західноукраїнська преса першої половини ХХ століття: люди боротьби й ідеї (біобібліографічний довідник): Навч. посібник. Львів С. 42.

⁹⁷ Цит.за: Винар Л. Юліян Бачинський - видатний дослідник української еміграції. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Vynar_Liubomyr/Yuliiian_Bachynskiy_vydatnyi_doslidnyk_ukrainskoi_emihratsii.pdf?

в архівах, дають надію на їхнє можливе перевидання; Ю. Бачинський, безумовно, був піонером у вивченні української еміграції⁹⁸.

Праця Ю. Бачинського «Українська імміграція в З'єдинених Державах Америки» є наймасштабнішим історико-соціологічним дослідженням діяльності та життя українських іммігрантів у США наприкінці ХІХ - на початку ХХ століть. На сьогоднішній день не існує жодного критичного огляду праці Ю.Бачинського, але вона використовується істориками, соціологами та іншими дослідниками, які вивчають життя української громади в цій країні. 1907 року Національна академія наук оцінила цю працю як таку, що не має наукової цінності, а в США вона була заборонена до друку. Певні настрої деяких українців у США могли безпосередньо спричинити певне ставлення до автора та його праці. Враховуючи, що це було перше велике дослідження українців у США, зрозуміло, що автор не заслуговував на таку критику⁹⁹.

У передмові до цієї праці Ю. Бачинський пише, що вона є повним викладом українського життя в США від його початків приблизно до 1909 року: «На Батьківщині», «До моря», «Америка», «Трудові іммігранти», «Українські іммігранти», «Портове господарство», «За життя», «Родинне життя», «Організації Змагання», «Культурна праця», «Школи», «Політичне життя», «Преса», «Літературні твори мігрантів», «Зв'язки з батьківщиною», «Заключні думки». Крім того, книга містить 75 ілюстрацій та дві карти, які сьогодні є важливими ілюстративними джерелами. Автор також подав низку статистичних таблиць і наголосив у передмові, що всі фактичні дані, використані в роботі, ґрунтуються на його власних польових спостереженнях¹⁰⁰.

Ю. Бачинський прагнув представити життя українських мігрантів від

⁹⁸ Борчук С. Юліан Бачинський як основоположник української енциклопедистики. *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. 2012. Вип. 21. С. 39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpu_Ist_2012_21_7

⁹⁹ Кудласевич О. М. Перша розвідка з історії української трудової міграції до США: погляд з позицій сьогодення. С. 165.

¹⁰⁰ Кудласевич О. М. Перша розвідка з історії української трудової міграції до США: погляд з позицій сьогодення... С. 166.

початку до кінця. Міграція, облаштування, життєві труднощі, пошук роботи та побут у США. Крім того, автор присвятив значну частину своєї праці висвітленню історії міграції, розвитку українських організацій, церковного, культурного та політичного життя.

Окремий розділ присвячений короткій історії США та стосункам між іммігрантами та регіоном. Неоціненним є розділ книги, присвячений початкам українського життя в США - чисельності та зростанню української громади.

Автор подає історичний огляд української імміграції до США, починаючи з масового виїзду українського населення у 1870-х роках, а потім розглядає Закарпатську Україну, Лемківщину, Галичину і пізніше Велику Україну¹⁰¹.

Дослідження української імміграції в США приводить Ю. Бачинського до висновку, що вона живе «своїм життям», американське публічне життя її цікавить дуже мало. Однак молоде покоління українців у цій країні, як уявлялося авторові, – «це вже справді американська молодь з іншими навичками, поведінкою, з іншим, «американським», способом розуміння справ, способом думати». Та все-таки в своїх родинях вона «чує українську мову, навчається в українських школах, спілкується з людьми української громади». Проте Ю. Бачинському здавалось, що вже діти дітей українців в Америці рідко коли чують українську мову і мало її знають, на вулиці спілкуються англійською. Вони вже будуть дуже далекими від справжніх українців¹⁰².

З точки зору методології та джерел, в «Українській міграції до Америки» є низка прогалин, зокрема неврахування автором численних праць, які були б доступні на той час, а також той факт, що його узагальнення базуються на власних спостереженнях і не завжди збігаються з даними інших дослідників. Є такі. Крім того, його аналіз історичних подій іноді ґрунтується на вузькій

¹⁰¹ Тригуб П., Мерфі Н. Українська діаспора в США: збереження традицій національної культури (історіографія проблеми). *Наукові праці: Науково-методичний журнал. Історичні науки*. Т.74. Вип. 61. Миколаїв: Вид-во МАГУ ім. П. Могили, 2007. С. 124.

¹⁰² Кудласевич О. М. Перша розвідка з історії української трудової міграції до США: погляд з позицій сьогодення... С. 166.

джерельній базі¹⁰³.

Проте, якщо взяти до уваги, що це новаторська праця, написана юристом, то можна побачити, що автор добре вирішив власні завдання і залишив по собі перше історико-соціологічне дослідження української імміграції до США.

Серед праць Юліана Бачинського періоду Першої світової війни дослідникам відома його стаття «Спогади про Драгоманова» (1915). Вона була написана до 20-х роковин смерті Драгоманова на замовлення редакції «Вісника Союзу визволення України», з якою він співпрацював.

У великій статті, опублікованій англійською мовою як лист до редактора американського журналу в 1919 році «Єврейські погроми в Україні та Українській Народній Республіці», Ю. Бачинський як дипломат і політик УНР категорично й аргументовано відкидає будь-які звинувачення на адресу уряду УНР у причетності до таких погромів у Проскурові (теперішнє м.Хмельницький), розкриває ретроспективу українсько-єврейських відносин, підгрунття їх охолодження і потепління на певних етапах історії¹⁰⁴.

У 1920-х роках він активно співпрацював з такими політичними силами, як Українська соціал-демократична партія Наддністрянщини та Наддніпрянської України, а також з Є. Петрушевичем та його соратниками, які взяли на себе зобов'язання відновити Українську державу на землі всіх етнічних українців. Водночас він, як і багато інших західноукраїнських політиків, мав бажання виїхати до УРСР і продовжити українську справу там.

Свої погляди на державну та економічну політику СРСР і становище України в його складі Ю. Бачинський виклав у низці праць. У збірці статей, опублікованих у міжвоєнний період, «Більшовицька революція і українці» (1925-1928), статтях «Росія і Україна» (1919), «На роздоріжжі західноукраїнської інтелігенції» (1933) та «Третя Німеччина» (1933), радянське (російське), польське та німецьке ставлення до українського питання та

¹⁰³ Тригуб П., Мерфі Н. Українська діаспора в США... С.127.

¹⁰⁴ Кость С. Західноукраїнська преса першої половини ХХ століття: люди боротьби й ідеї С. 41.

окреслює бачення шляхів його розв'язання на ідеологічних засадах комунізму, більшовизму та націоналізму¹⁰⁵.

За положення про необхідність реінтеграції земель Західної України до складу УРСР він був засуджений до одного року ув'язнення у польській тюрмі. У залі польського суду Ю. Бачинський та його захисник Володимир Старосольський розмовляли виключно українською мовою¹⁰⁶.

Таким чином, ім'я Юліана Бачинського належить до категорії «історичних постатей» і справило значний вплив на формування світогляду цілого покоління українців. Завдяки позитивному ставленню до життя, активній політичній та публіцистичній діяльності Ю. Бачинський став феноменом, який історично і соціально зумовив політичне утвердження самостійної України. Його книга «Україна irredenta» стала першою в історії української суспільно-політичної думки працею, яка відстоювала ідею суверенної соборної незалежної української держави. З марксистських позицій Ю. Бачинський обґрунтував неминучість української незалежності і першим пов'язав соціалістичну думку з ідеєю незалежності.

Висновки до розділу 2

Юліан Олександрович Бачинський – це галичанин, син і онук греко-католицьких священників, активний український громадський і політичний діяч, публіцист, ідеолог української незалежності, учасник визвольних змагань. Був членом РУРП, Української соціал-демократичної партії з 1899 року, Генеральної Ради України, УНРади ЗУНР та головою дипломатичного корпусу УНР у Вашингтоні. Як прихильник ідеї незалежної України був приречений на переслідування з боку як Польщі, так СРСР. Став жертвою сталінських репресій у 30-х рр. ХХ ст.

Його твори справили значний вплив на формування світогляду цілого

¹⁰⁵ Цит. за: Музика І. В. Бачинський Юліан Олександрович (1870-1940). *Політологічний енциклопедичний словник* ... С. 46.

¹⁰⁶ Помилування не просив... Доля Юліана Бачинського: Документи. Матеріали. Публікації... С. 39.

покоління українців. Завдяки позитивному ставленню до життя, активній політичній та публіцистичній діяльності Ю. Бачинський став феноменом, який історично і соціально зумовив політичне утвердження самостійної України. Його книга «Україна irredenta» – перша в історії української суспільно-політичної думки праця, яка відстоювала ідею суверенної, соборної, незалежної української держави. З марксистських позицій Ю. Бачинський обґрунтував неминучість української незалежності і першим пов'язав соціалістичну думку з ідеєю незалежності.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИ НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

3. 1. Методика вивчення історичних постатей на уроках історії України

На сучасному етапі історична освіта повинна модернізуватися та впроваджувати нові методологічні підходи у навчанні. Якість історичної освіти безпосередньо впливає на розвиток історичного мислення, історичної пам'яті, ідентичності та національної свідомості українців. Навчальний процес необхідно адаптувати до нових реалій, де критичне мислення та набір вмій і навичок, таких як уміння створювати портрети історичних особистостей, стають невід'ємною частиною освіти¹⁰⁷.

Специфіка історії як науки про минуле вимагає вивчення історичних постатей, аналізу їхньої діяльності та оцінки її результатів. Вивчення історичних постатей оживляє сухі історичні схеми, допомагає розкрити причини історичних подій та явищ, допомагає запропонувати певну модель суспільної поведінки.

На думку Ю. Камбалової¹⁰⁸, неможливо адекватно вивчати історію, якщо учні не усвідомлюють ролі тієї чи іншої постаті в історії народу, її приналежності до певної соціальної, національної чи іншої групи. Вивчення історичних постатей сприяє не лише загальному поглибленню знань з історії, а й розвитку особистості учня. Життя і діяльність історичних діячів, їхній вплив на окремі події чи історичний процес в цілому учням легше сприймати і запам'ятовувати, ніж історичні процеси без яскравих особистостей. Засвоєння інформації про життя і діяльність історичних діячів у всій суперечливості та складності суспільних процесів формує критичне мислення та розвиває інтерес до історії як навчальної дисципліни.

¹⁰⁷ Баханов К. О. Професійний довідник вчителя історії. Харків : Вид. група «Основа», 2012. С. 153.

¹⁰⁸ Камбалова Я.М. Методичні аспекти формування знань про історичну особистість в учнів загальноосвітньої школи; на прикладі теми «Кирило-Мефодіївське товариство». Історія в школі. 2016. №11-12. С.5.

Вивчення історичних постатей не лише сприяє поглибленню історичних знань, а й впливає на розвиток особистості учнів. Плідність і якість цього впливу залежить від учителя.

Варто з'ясувати, що в методичній науці під терміном «історична постать» розуміють людину з яскраво вираженою індивідуальністю, внесок якої в історію є важливим¹⁰⁹. Отже, сучасні методисти розуміють історичні постаті як характеристику особи в контексті біографічних даних, світогляду та ключових етапів життя.

Кожна особистість залишає свій слід в історії, але не кожен слід є настільки помітним, щоб зберегтися в пам'яті нащадків. Видатні історичні постаті з'являються в ті періоди, коли виникає об'єктивна потреба в їх існуванні, і історія зберігає пам'ять лише про тих особистостей, які відігравали значну роль у її розвитку. Тому виникає питання: яких осіб варто включати до програми шкільної історичної освіти?

Сучасні методисти визначили критерії для відбору конкретних персоналій, спираючись на їхній вплив на хід історії. В. Кронгауз вважає, що варто надавати перевагу вітчизняним історичним особам, а також представникам країн, історія яких тісно пов'язана з Україною. Крім того, під час відбору персоналій варто включати історичних фігур із яскраво вираженими ідеологічними чи політичними поглядами, а також представників різних верств суспільства, які сприяли утвердженню демократичних цінностей і розвитку демократичного суспільства в Україні¹¹⁰.

Типові причини, що визначають роль історичної особистості, можна позначити терміном «фактор ситуації». Тому, вивчаючи участь особи в історичних процесах, слід враховувати специфіку середовища, в якому діяла та, чи інша історична постать, а також варто оцінювати сприятливість моменту для

¹⁰⁹ Ільченко О. Біографічний метод в історико-педагогічному дослідженні: сутність, принцип, специфіка. *Педагогічні науки*. 2021. № 77. С.61–66. URL : <http://pednauki.pnpu.edu.ua/article/view/239295/237728>

¹¹⁰ Кронгауз В. Вебінар «Просопографічний метод на уроках НУШ: теорія і практика використання». URL : <https://naurok.com.ua/webinar/prosopografichniy-metod-na-urokah-nush-teoriya-i-praktika-vikoristannya/learn>

дій і особливість самої особистості, її потребу і бажання діяти. Мається на увазі стан, в якому на певний момент перебуває суспільство і можливості особи впливати на хід історії. Вважаємо, що зазвичай роль особистості в історичному розвитку зростає, коли суспільство потребує суттєвих змін, тобто виникає потреба впливати на конкретну ситуацію, що спонукає людей до пошуків ідей і активує їхню діяльність.

Пошук шляхів вивчення особистості як об'єкта і суб'єкта української історії вимагає переосмислення методологічної позиції у виборі змісту, глибшої кореляції з психологічною компетентністю учнів та використання ефективних методичних прийомів, засобів і форм організації навчання¹¹¹.

Так просопографічний опис особистості включає:

1) відтворення шляхів її формування в родинному й приятельському середовищах, знаменних подій, які ставали визначальними у виборі професії або світоглядних засад, сфер діяльності та місць перебування особи;

2) особистісні характеристики: походження, вдача, темперамент, сюжети приватного життя, психологічні й фізичні стани у різні періоди, спонукальні мотиви творчих злетів та невдач, поведінка у різноманітних життєвих обставинах, її взаємостосунки з оточеннями;

3) особливості манер, звичок, характерні для конкретної людини;

4) внутрішній світ особи: переживання нею особистих і громадських подій, ставлення до них через рефлексії, відображені у певних джерелах;

5) деталі приватного життя, їх вплив на основну діяльність;

6) родинний статус, взаємостосунки між членами родини, ступінь впливу на особистість близьких людей, або приятелів;

7) шляхи самореалізації особистості;

8) її зовнішній вигляд¹¹².

¹¹¹ Дічек Н. П. Біографічний метод як інструмент дослідження вітчизняної історії педагогіки. *Шлях освіти*. 2001. № 4. С. 15.

¹¹² Томазов В. В. Просопографія: дисциплінарний статус і дослідницькі можливості. *Українська біографістика: збірник наукових праць*. 2021. № 22. С.59.

Відтворення особи саме за таким різнобічним описом надасть їй вигляду не просто відомого діяча, а й звичайної людини, яка перебувала в щоденних сферах особистісно-людських взаємин, моральних виборів, приватного життя, і, таким чином, репрезентує її в усій повноті людського змісту, об'єктивно й правдиво, а не однобоко, чи кон'юнктурно. Такий підхід до вивчення особи надає просопографії як науковій дисципліні незаперечного значення й відкриває перед нею широкі дослідницькі перспективи.

Водночас такі методології, як біографістика та просопографія, не адаптовані до викладання історії. Самі методисти констатують відсутність методологічної бази для використання наукових методів у навчальному процесі¹¹³.

Вирішити цю проблему допомогло б знання оптимальних форм і методів навчання, які б сприяли формуванню конкретних умінь характеризувати та оцінювати історичні постаті.

Найважливішими формами навчання є урок, семінарські заняття, екскурсії (шкільні, краєзнавчі, музейні, до музеїв), перегляд та обговорення науководокументальних та художніх фільмів, факультативні та вибіркові предмети, консультації, конференції та самоосвіта. Однак основною формою навчання залишається клас. При цьому будь-яка форма навчання може бути повністю присвячена видатній постаті або одному фрагменту заняття¹¹⁴.

Звертаючись до життя і діяльності історичних постатей, вчитель має представляти їх у контексті того періоду, в якому вони жили і працювали, щоб учні розуміли, що кожна постать є представником свого часу, свого народу і частиною тогочасного суспільства. Одним з основних прийомів є розповідь вчителя, який описує історичну постать і доповнює її живими уривками з першоджерела. Такі розповіді можуть супроводжуватися наочністю: ілюстраціями, сучасними картинами, схемами, мультимедійними презентаціями

¹¹³ Пінчук А. С. Методика формування в учнів знань про історичну особу. *Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки.* 4.1. 2006. № 19 (114). С. 69.

¹¹⁴ Горохівський П. Методика викладання історії: Курс лекцій для студентів денної та заочної форм навчання. Умань, 2013. С.154.

та відеоматеріалами¹¹⁵.

Методична наука виробила певні вимоги до усного викладу матеріалу про історичні постаті:

- «словесний малюнок»,
- розповідь,
- сюжетне оповідання,
- картинне зображення,
- образна характеристика історичної постаті чи типового представника певної соціальної групи,
- прийоми контрасту-протиставлення історичних постатей;
- групова характеристика;
- драматизація розповіді вчителя¹¹⁶.

Також розроблено рекомендації щодо роботи учнів з підручниками, наочними посібниками та низкою ресурсів.

Прийоми опису та ілюстрування:

- аналіз змісту історичних документів у колективних бесідах,
- розповіді вчителя або учня з використанням наочності,
- заповнення таблиць
- складання схем за матеріалами підручників¹¹⁷.

Крім того, для включення історичної постаті до шкільного уроку історії необхідно дотримуватися наступних вимог:

- містити життєвий опис цієї людини;
- сукупність ідей, поглядів, що визначили спрямованість діяльності особи;

¹¹⁵ Баханов К. О. Професійний довідник вчителя історії. Харків : Вид. група «Основа», 2012. С. 111.

¹¹⁶ Яковенко Г. Методика навчання історії. Навчально-методичний посібник. Харків : Видавництво ХНАДУ, 2017. С. 49.

¹¹⁷ Тронько Т. В. Вивчення життя і діяльності історичної особи. Огляд методичної літератури. *Актуальні питання всесвітньої історії та методика їх викладання: Збірник наукових праць за матеріалами доповідей і повідомлень Дев'ятого Всеукраїнського науково-практичного семінару (26-27 березня 2015 року)*. Полтава, 2015. С. 197.

- регіональний контекст, у якому відбувалась її діяльність;
- ідейно-соціальні, культурницькі та інші засади діяльності;
- вплив діяльності на конкретні історичні події, наслідки та значення діяльності історичної постаті;
- історичний час і простір, особливості соціуму, до якого належить особа;
- представляти кожну історичну постаті як особистості з неповторною зовнішністю, підсиленою елементами «приватного життя», «сімейного життя», «подружжя», «дітей» тощо;
- приділяти особливу увагу психологічним характеристикам історичних постатей і яскраво представляти їх як особистостей, від зовнішнього вигляду до внутрішніх особливостей, а звідти – до мотивів їхніх дій;
- підбирати фактичний матеріал, характерний для історичної постаті, таким чином, щоб він вимагав осмислення і підводив учнів до світоглядних висновків¹¹⁸.

Там, де це можливо, під час викладу історичного матеріалу на уроці необхідно встановлювати паралелі між минулими подіями та сьогоденням у зв'язку з діяльністю особи. Важливо також показати конкретні ситуації з життя людини, в яких вона обирала дію з кількох варіантів, і залучити учнів до аналізу мотивів такого вибору.

О. Пометун та Г. Фрейман рекомендують наступні кроки для всебічного висвітлення історичних постатей:

- знати найважливіші біографічні дані;
- простежити процес розвитку особистості в конкретному середовищі;
- визначити історичні умови, які відіграли роль у формуванні поглядів та

¹¹⁸Див. Старєва А.М. Методика навчання історії: особистісно орієнтований підхід: Навчальний посібник. Миколаїв: Іліон, 2007. С. 148.

якостей особистості;

- дослідити участь історичних постатей у суспільному житті;
- визначити, інтереси яких соціальних груп, класів чи політичних сил історична постать відображає у своїй діяльності;
- визначати вплив конкретних історичних постатей на окремі сфери життя та суспільно-політичні процеси;
- знати морально-психологічні якості історичних діячів;
- демонструвати коло однодумців та однодумців історичної постаті;
- визначити історичну роль особи та її вплив на певну сферу життя суспільства¹¹⁹.

Коли йдеться про історичну постать на шкільному уроці історії, необхідно включати біографічні відомості про особу, сукупність ідей та поглядів, що визначали напрям діяльності особи, локальний контекст, в якому відбувалася діяльність, ідеологічні, соціальні, культурні та інші засади діяльності, вплив діяльності на конкретні історичні події, особистість особи, результати та значення діяльності, а також особи, результати і значення діяльності, історичний час і простір, особливості суспільства, до якого належала особа, тощо.

Українські методисти узагальнили досвід вивчення історичних постатей на уроках і пропонують вчителям такі варіанти організації цієї роботи¹²⁰

Варіант 1: Алгоритм.

Вивчення особи здійснюється у певній послідовності:

1. Вивчення прізвища та імені.
2. Знайомляться з етапами та змістом розвитку особистості.
3. Знайомляться з ідеями, поглядами, переконаннями та ідеалами людини.
4. Дізнатися, інтереси яких соціальних груп відстоює особистість.

¹¹⁹ Пометун О. І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. Київ : Генеза, 2006. 328с. С. 152.

¹²⁰ Молінська Б. В. Використання методу «Історичний портрет» для розвитку компетентностей учнів на уроках Історії. URL: <https://naurok.com.ua/vikoristannya-metodu-istorichniy-portret-dlya-rozvitku-kompetentnostey-uchniv-na-urokah-istori-182165.html>

5. Вивчити оцінку особистості сучасниками та сучасними дослідниками.

У запропонованому варіанті доречно використовувати пам'ятники, що зображують історичні та політичні портрети і риси історичних діячів.

Історичні постаті мають бути для учнів живими, реальними людьми, а не тінями давнини. Люди мають свої характери, внутрішні та зовнішні особливості, сильні та слабкі сторони. Тому необхідно враховувати методологічні вимоги до характеристики історичних постатей.

Методичні вимоги до характеристики історичних осіб.

1. Зображати персонаж у контексті епохи, у тісному зв'язку з історичним контекстом.

2. Показати людину як живу особистість (через портрети, сюжетні ілюстрації, відгуки та спогади сучасників, власні висловлювання, думки істориків тощо).

3. Вплив на учнів через емоційну та логічну виразність.

4. Дотримання історизму та відбір об'єктивних джерел.

5. Показувати розмаїття історичних постатей.

6. Використання портретів історичних постатей для формування особистісних ідеалів¹²¹.

Запропонований підхід забезпечує дотримання наукових принципів дослідження особистості. Вчителі та учні можуть додавати або виключати окремі блоки ланцюжка, залежно від мети та наявності матеріалу.

Варіант 2. Біографічно-оцінний.

Вивчення особистостей відбувається шляхом розв'язування біографічних завдань. Учитель сприяє поступовому накопиченню учнем інформації про знаменитість. Коли учні отримують достатньо інформації, вчитель зачитує біографічний нарис, не називаючи імені особи.¹²²

¹²¹ Макогончук Н. В., Голярдик Н. А., Гевко О. В. Методологічні підходи до побудови портрету історичної особистості та їх використання в дидактиці історії. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 51. Т. 2. С. 41.

¹²² Макогончук Н. В., Голярдик Н. А., Гевко О. В. Методологічні підходи до побудови портрету історичної особистості С. 41.

Приклад (історія України, 8 клас): «Представник відомого королівського та князівського роду. Один з найбагатших людей тогочасної Європи. Гуманіст, просвітитель і культурний діяч. Відзначався розсудливістю та щедрістю. Один з кандидатів на польський престол. Життєлюб, ревний християнин, український патріот, лідер унійної опозиції, прихильник антитурецького союзу, мислитель. Очолював боротьбу проти козацько-селянських повстань кінця 16 століття» .

До цього ж варіанту відносяться і методи вивчення оціночної інформації.

Учитель нагадує про історичну постать, поступово, урок за уроком, надаючи їй нових оціночних характеристик, доки учень не зможе її впізнати.

Варіант 3. Порівняння.

Під час вивчення певної теми вчитель пропонує заповнити порівняльну таблицю, яка допоможе проаналізувати та систематизувати інформацію. Заповнення таблиці, безсумнівно, розкриє можливість чіткого визначення певних якостей людини, а також сприятиме освоєнню подальших джерел знань через вмiлу самоосвітню діяльність учнів¹²³.

Варіант 4. Оцінювання – крайнощі. Учні та вчителі спільно оцінюють особистість на основі поведінки в екстремальних ситуаціях.

Приклад (8 клас, історія України): «Повстання на Правобережній Україні С. Палія, якого сучасники вважали новим «Хмельницьким», роздратувало московський уряд, який використав війська І. Мазепи для його придушення.

Скориставшись антимосковським походом Карла XII через Україну, І.Мазепа підписав з ним союзний договір і перейшов на бік Швеції, але фактично зрадив Петра I і придушив повстання С. Палія, щоб захистити інтереси Петра I. Дайте свою оцінку цим фактам».

Варіант 5. Часткове оцінювання. Учитель разом з учнями оцінює особу на основі частини (але яскравої сторінки) її біографії.

Приклад (8 клас, історія України). Оцінка К. Розумовського.

«Син козака став впливовим членом імператорського двору, отримав

¹²³ Макогончук Н. В., Голярдик Н. А., Гевко О. В. Методологічні підходи до побудови портрету історичної особистості С. 42.

найкращу для свого часу освіту, у 18 років був призначений ректором Російської академії наук, а у 22 роки приватним наказом імператриці був нагороджений гетьманською булавою». І цей улюбленець долі, який виріс за межами України і не хотів до неї повертатися, раптом почав впроваджувати в Гетьманщині реформи, спрямовані на піднесення своєї батьківщини до європейського рівня. За це він втратив булаву і кар'єру».

Варіант 6. Прогнозування.

Виявлення та оцінка якостей людини за впливом її ідей та діяльності на нащадків. Розвиток уміння правильно прогнозувати розвиток людини, культури, суспільства, нації.

Приклад (8 клас, історія України): «Життя, ідеї та діяльність Г.Сковороди». «Він осиротів у дев'ятирічному віці, виховувався невідомим монахом, мав неабиякі природні дані (голос, пам'ять, розум), став найкультурнішою людиною свого часу і Сократом України, який не лише проповідував добро, злагоду, справедливість, честь і порядність, а й сам практикував проголошувані істини. Його філософська спадщина вплинула на людей XVIII – XIX століть і не втратила своєї актуальності й сьогодні»¹²⁴.

Варіант 7. Дослідження. Мета – дати учням уявлення про історичних діячів, їхні системи поглядів та діяльність. Оціночні судження формуються в процесі експериментування та практичної діяльності.

Варіант 8. Накопичення. Вивчення особи здійснюється шляхом збирання біографічної літератури, але за певною послідовною системою.

На початку року вчителі фокусують учнів на вивченні певної історичної постаті. Учні збирають інформацію у фіксовані блоки під час уроків та в позаурочний час. На кожному уроці учні повинні надати свою частину інформації. Закінчивши вивчення певного історичного періоду, учні

¹²⁴ Макогончук Н. В., Голярдик Н. А., Гевко О. В. Методологічні підходи до побудови портрету історичної особистості С. 43.

накопичують матеріал, який дає їм досить глибоке уявлення про особу¹²⁵.

Наприклад, есе «Геній українства Тараса Шевченка» (Історія України, 9 клас).

Варіант 9. Художньо-публіцистичний.

Вивчення особистості відбувається в процесі опрацювання матеріалу підручника, хрестоматії, наукової та додаткової літератури, а завершується написанням творів, доповідей, рефератів, есе, художніх творів та мініатюрних малюнків.

Цей метод не тільки сприяє поглибленому вивченню особистості, а й допомагає дітям розвивати свої творчі здібності.

Приклад: есе «Князь Свидригайло Знеславлений» (Історія України, 7 клас).

Варіант 10. Схематичний.

Учні дізнаються про життя та діяльність історичних постатей через створення та використання схематичних портретів. Схематичний портрет є універсальним робочим форматом на всіх етапах навчання. Зокрема:

1. Під час вивчення матеріалу. У цьому випадку ефективно не подавати готову фігуру, а поступово збирати її до купи, застосовувати та синтезувати. Учні зможуть послідовно «конструювати» образи і простежити процес розвитку особистості, боротьбу з ситуаціями і собою;

2. Етап закріплення (перше повторення) вивченого матеріалу;

3. Під час перевірки домашнього завдання. Досвід показує, що навіть учні з низьким рівнем знань і бажання вчитися можуть добре впоратися з цим завданням, якщо їх зацікавить формат. Хороших результатів також можна досягти за допомогою: опису зовнішнього портрету людини; опису її за пам'ятником; малюнком – портретом. Вдумливий слухач може глибше зрозуміти долю та внутрішній світ людини, а отже, доторкнутися до духовної аури певного періоду;

¹²⁵ Макогончук Н. В., Голярдик Н. А., Гевко О. В. Методологічні підходи до побудови портрету історичної особистості С. 44.

4. Портрети можуть слугувати творчим домашнім завданням, а на наступному занятті рекомендується організувати конкурс домашніх робіт;

5. Під час лекцій, особливо на семінарах та конференціях, коли студентам пропонується підготувати доповідь про певний момент у житті чи діяльності історичної постаті, використання портрета як завершального етапу доповіді може бути дуже ефективним як візуальний інструмент;

6. Завершальний етап навчання, повторення та узагальнення. Тут також можливе порівняння окремих схематичних портретів, наприклад, Ярослава Мудрого і Володимира Великого, Івана Мазепи і Пилипа Орлика та ін¹²⁶.

Малювання портретів можна успішно використовувати в позакласній роботі.

Майстерність малювання портретів повинна враховувати вік і загальний рівень підготовки учнів. Крім того, слід мати на увазі, що програма містить імена багатьох відомих людей, і вчителю необхідно прийняти рішення щодо їх відбору. По-перше, слід обирати найвидатніших діячів; по-друге, основну увагу слід приділяти політикам, національним лідерам та національним героям; по-третє, важливу роль відіграє доступ вчителя до необхідного матеріалу про конкретну особу; по-четверте, не слід забувати і про місцевих діячів.

Рекомендації щодо малювання портретів

1. Техніка малювання портретів має враховувати вік учнів. Наприклад, портрети учнів середньої школи мають бути більш символічними, а портрети старшокласників – більш вербальними.

2. Портрети мають бути завершеними.

3. Блок «етапи життя», блок «діяльність» (наукова, політична, освітня), блок «сфери життя» (громадська, особиста), блок «особистість і якості» тощо.

4. У схематичному портреті мають бути відображені проблеми та неоднозначності оцінки діяльності особи

5. При малюванні схематичних портретів для кожної історичної постаті

¹²⁶ Макогончук Н. В., Голярдик Н. А., Гевко О. В. Методологічні підходи до побудови портрету історичної особистості С. 45.

обирати різний формат, який найкраще розкриває діяльність особи, але використовувати єдину кольорову гаму¹²⁷.

Варіант 11: Ігри. Вивчення історичних постатей здійснюється за допомогою дидактичних ігор. Конкурс «Чи знаєш ти історичну постать?», в якому учні мають виконати наступні завдання:

- ідентифікувати історичну особу за портретом без підпису та розповісти про її діяльність;
- на основі портретів двох історичних діячів (без підписів) визначити, кому належить крилата фраза з підручника;
- на основі фрагмента художнього тексту визначити, про кого йдеться в тексті, описати роль особи в історії та знайти портрет цієї особи за задалегідь підготовленим портретом¹²⁸.

Під час аналізу уроків, присвячених вивченню історичних постатей, учителям можуть стати в нагоді рекомендації О. Пометун щодо підготовки та планування вчителем уроку про відому особу.

1. Визначити цілі та очікувані результати (знання, уміння, навички та цінності) уроку.
2. Обрати показники та критерії оцінювання цих результатів:
 - а) засвоєння біографічних даних про відомих людей;
 - б) визначення поведінки учнів, яка свідчить про досягнення ними очікуваних результатів;
 - в) розуміння цінностей епохи, в якій жила знаменитість; г) розуміння цінностей знаменитості;
 - г) формування власного ставлення до конкретної історичної постаті через

¹²⁷ Венцева Н. О. Вивчення історичних постатей на уроках історії України в 7 класі. Харків : Вид група «Основа», 2010. Вип. 2 (74). С. 13.

¹²⁸ Вивчення історичної особи на уроках історії. Політичний та історичний портрети. Методичні рекомендації. URL: http://historic.pnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/02/%D0%90%D0%BA%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB_%D0%BF%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-2015-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82.pdf

розуміння її внеску в історію.

3. Вибрати конкретні методи оцінювання для досягнення відповідних цілей уроку:

а) методи спостереження та форми для них (наприклад, переліки показників, анкети, оціночні листи).

б) перевірка творів, есе та доповідей про відомих людей;

в) репрезентативні опитування (усні або письмові);

г) розгорнуті запитання у формі білетного іспиту;

д) розв'язання творчих завдань; контрольні вправи;

е) збір та систематизація інформації про себе (портфоліо); написання доповідей, рефератів, есе, дослідницьких робіт;

є) самооцінювання учнів у форматі «запитання-відповідь»;

є) виставлення оцінок та коментування однокласників.

4. Вибрати критерії оцінювання:

а) 12-бальна система оцінювання;

б) рейтинг (10 балів або стобальна система);

в) за такими категоріями, як «високий», «достатній», «середній», «низький» тощо.

5. Визначити як очікування вчителя будуть повідомлені учням:

а) заздалегідь повідомити учнів про очікувані результати на початку теми;

б) повідомити учням про очікувані результати, критерії та методи оцінювання на початку уроку;

в) ознайомте учнів з формами оцінювання для кожного критерію або рівня оцінювання на прикладах під час уроку.

6. Впровадити розроблену модель оцінювання¹²⁹.

Методика вивчення історичних постатей на уроках історії України також може бути побудована на кількох ключових підходах, які забезпечують глибше

¹²⁹ Пінчук А. С. Методика формування в учнів знань про історичну особу. *Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки.* 4.1. 2006. № 19 (114). С. 68.

розуміння учнями значення цих постатей у контексті історичних подій. Ось кілька ключових аспектів, які можуть бути впроваджені в освітню практику:

1. «Контекстуальний підхід»: історичні постаті слід вивчати в контексті часу та подій, в яких вони діяли. Це допомагає учням зрозуміти, які чинники впливали на індивідуальні рішення та поведінку.

2. «Мультимедійні матеріали»: використання відео, документів, графіків та інтерактивних карт може значно збагатити уроки. Це дозволяє учням краще засвоїти і краще ознайомитися з матеріалом.

3) «Дебати та дискусії»: дебати та дискусії навколо дій конкретних історичних постатей допомагають розвивати критичне мислення. Учні можуть дослідити різні точки зору та сформулювати власну думку.

4. «Проектна діяльність»: практична діяльність, така як написання біографій, презентації та відтворення подій, пов'язаних з історичними посталями, заохочує учнів до активної участі та поглиблює їхні знання.

5. «Аналіз джерел»: учні можуть ознайомитися з первинними та вторинними джерелами, щоб вони могли вивчати історичні постаті під різними кутами зору. Це можуть бути праці істориків, листи, щоденники, газети тощо.

6. «Рольові ігри»: включення елемента рольової гри, в якій учні беруть на себе роль історичних постатей, може допомогти їм глибше зрозуміти їхні мотивації та дії.

7. «Інтеграція міждисциплінарних зв'язків»: пов'язуючи їх з іншими предметами, такими як література, мистецтво і соціологія, учні можуть розвинути глибше розуміння історичних постатей та їхнього впливу на культуру і суспільство¹³⁰.

Ці методи роблять вивчення історичних постатей на уроках історії України більш різноманітним, цікавим та ефективним. Важливо також адаптувати методику до потреб та інтересів учнів, щоб заохотити їх до активної

¹³⁰ Пінчук А. С. Визначна особистість в історичних курсах початку ХХ ст. (історико-методичний аналіз). *Історія в школах України*. 2006. № 4. С.40.

участі у навчальному процесі.

Розглянемо деякі методологічні підходи, які можуть бути використані для вивчення історичного портрету Юліана Бачинського:

1. Біографічний метод.

Опис: вивчення життя та діяльності історичної постаті з акцентом на ключових моментах її біографії.

Наприклад, створення біографічної таблиці з датами, подіями, досягненнями та їхнім впливом на політичну думку.

2. Контекстуальний підхід.

Опис: розміщення особи в історичному, соціальному, економічному та політичному контексті його/її часу.

Приклад: аналіз діяльності Юліана Бачинського в контексті українського національного відродження.

3. Дослідження матеріалів.

Опис: використання різноманітних джерел (документів, листів, мемуарів, творів мистецтва) для формування уявлення про особу.

Наприклад, вивчення листів Ю. Бачинського та написаних ним статей.

4. Порівняльний аналіз.

Зміст: порівняння діяльності різних історичних постатей для виявлення подібностей та відмінностей.

Наприклад, порівняти внесок Ю. Бачинського в національний рух з внеском інших діячів.

5. Рольові ігри та дискусії.

Зміст: організація рольових ігор та дебатів, в яких учні представляють різні точки зору на діяльність різних історичних постатей.

Наприклад, дебати про те, як Юліан Бачинський відповів би на сучасні виклики.

6. Проектна діяльність.

Зміст: створення проектів, що включають дослідження, презентації, плакати та інші творчі роботи.

Наприклад, проєкт про вплив Ю. Бачинського на сучасну українську культуру та політичну думку.

7. Крос-культурні підходи.

Зміст: дослідження постаті у зв'язку з історією та культурою іншої країни.

Наприклад: аналіз впливу українських національних рухів на подібні рухи в інших країнах.

8. Використання мультимедійних ресурсів.

Опис: використання документальних фільмів, відео, інтерактивних карт та інших мультимедійних матеріалів.

Наприклад, перегляд документального фільму про українське національне відродження з акцентом на Юліана Бачинського¹³¹.

Ці методи можна адаптувати відповідно до рівня підготовки учнів, навчальної програми та конкретних цілей уроку. Важливо також заохочувати учнів до критичного мислення та формування власних поглядів на історичні постаті, що вивчаються.

Перелік методів, які вчителі можуть використовувати при вивченні історичних постатей, не є вичерпним. Водночас не варто виключати з арсеналу традиційні методи навчання (наприклад, розповідь учителя про відомих людей, пояснення, розв'язання проблем, створення планів оцінювання, узагальнюючі характеристики, проектна робота).

Таким чином, вивчення історичних постатей на уроках історії України є важливим аспектом навчального процесу, оскільки це дозволяє учням зрозуміти контекст історичних подій, а також роль особистостей у формуванні національної ідентичності та розвитку суспільства. Розгляд історичної постаті слід здійснювати в її динаміці, розвитку, що дозволить передати еволюцію поглядів людини протягом життя. Вчитель не повинен допускати однобоких оцінок. Учень має навчитися розглядати історичну постать та її вчинки у

¹³¹ Пометун О. І. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник. Київ : ТОВ «Казка», 2018. С. 108 с.

зв'язку з реаліями конкретних подій того часу, коли вона жила, а не з перспективи сьогодення. Водночас аналіз конкретної особистості може стати ключем до розуміння подій, в яких вона брала участь. Вивчаючи життя і діяльність історичної постаті, слід уникати сухого переліку основних дат і фактів її біографії. Натомість необхідно створювати яскраві, образні портрети, які запам'ятаються учням і вплинуть на формування їхньої особистості та ціннісних орієнтирів.

3. 2. Історичний портрет як методика викладання

Портрети історичних діячів є одним з методів навчання в освітній практиці. Створюючи такі портрети, учні вивчають і запам'ятовують біографічні відомості про історичних діячів. Використовуючи метод «історичних портретів», учні можуть краще розвивати свої предметні та історичні вміння, такі як хронологічні, просторові, логічні, інформаційні та аксіологічні¹³².

Історичні портрети – це зображення видатних постатей, які відіграли важливу роль в історії. Це можуть бути монархи, державні діячі, науковці чи інші видатні постаті.

На відміну від живописних портретів, історичні портрети мають більш глибоке і значуще значення для історії. Він забезпечує глибше розуміння минулого, розкриває характер і особливості історичних постатей та сприяє розвитку суспільства.

Крім того, цей метод історичного дослідження допомагає нам зрозуміти характер людини, її роль у подіях, ставлення до інших людей та вплив на суспільство і культуру. Йдеться про те, чи є історична постать джерелом натхнення, захоочення, критики чи осуду для своїх сучасників і нащадків.

Історична постать – це людина з яскраво вираженою індивідуальністю, яка залишила важливий слід в історії. Оскільки це поняття є збірним,

¹³² Старева А.М. Методика навчання історії: особистісно орієнтований підхід: Навчальний посібник. Миколаїв: Іліон, 2007. 332 с.

історичних діячів можна поділити на типи за результатами їхньої діяльності та походженням¹³³.

Типи історичних діячів за результатами їхньої діяльності :

- позитивні (творці, будівничі, реформатори, гуманісти);
- негативні (консерватори, підривники, контрреформатори, тирані);
- багатогранні (суперечливі результати їхньої діяльності).

Однак наведена вище класифікація є надмірним узагальненням, і класифікація історичних діячів за результатами їхньої діяльності не повинна виключати багатогранного аналізу їхніх вчинків, від позитивних до негативних.

Типи історичних діячів за походженням:

- видатні посади (полководці, монархи, президенти);
- особи, що відзначилися своєю діяльністю;
- особи, видатні за становищем і діяльністю¹³⁴.

Історичні постаті видатного становища можуть впливати на історичні події своїми діями або бездіяльністю, тоді як історичні постаті видатної діяльності зазвичай здобули історичне визнання в результаті діяльності, яка мала значний вплив на історію¹³⁵.

Методологія біографістики при конструюванні історичного портрета особи поєднує підходи з історичної психології, методології соціологічних досліджень та власне біографістики¹³⁶.

Побудова портрета історичної особи вимагає включення низки інформаційних елементів, серед яких:

- генеалогічні методи використовуються для виявлення походження особи, часу і місця народження, віросповідання, сім'ї, в якій виховувалася

¹³³ Тісліченко О. А. Розвиток критичного мислення учнів на уроках історії при вивченні діяльності історичних осіб. *Таврійський вісник освіти*. 2015. № 3(51). С. 233.

¹³⁴ Як скласти історичний портрет особистості. URL: <http://valyakodola.ucoz.ru/publ/>

¹³⁵ Лях С. Р. Методологія історії: класика і практика : навчальний посібник. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 25.

¹³⁶ Чишко В. С. Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України. Київ : МП «БМТ», 1996. С. 63.

особа, сімейного стану, генетичних факторів у розвитку особистості, ролі традицій, духовності (що пояснює вплив вищезазначених факторів на розвиток історичної особистості);

– метою вивчення історичної особистості є виявлення рівня освіти, вибору професії, професійного розвитку, а також того, наскільки людина була соціально та політично активною;

– важливим у дослідженні є визначення соціального оточення особи та взаємовідносин між історичною постаттю та її колегами і друзями;

– важливим завданням дослідження є визначення основних етапів особистого життя, впливу історичної постаті на її професійну діяльність, психологічний тип особистості, темперамент та світогляд;

– зовнішній вигляд особистості (антропометрія), манери поведінки, жести, звички, рівень фізичного та психічного здоров'я¹³⁷.

Слід зазначити, що прийнято вважати, що в портретах людей розрізняють політичні та історичні портрети. Задуми цих портретів схожі, але й дещо відрізняються.

Задум політичного портрета повинен відображати:

1. Ідеологічні уподобання людини (консерватор, ліберал, соціал-демократ тощо)
2. Його політичні погляди: проблематика, засоби та способи їх реалізації
3. Основні етапи становлення політика.
4. Основні напрямки діяльності політика.
5. Результати діяльності політика в оцінці сучасників та істориків (політологів).

План створення історичного портрета повинен включати такі аспекти:

1. Походження історичної постаті.
2. Дитинство та юність.
3. Ідеологічні симпатії (консервативні, ліберальні, соціал-демократичні

¹³⁷ Як скласти історичний портрет особистості. URL: <http://valyakodola.ucoz.ru/publ/>

тощо).

4. Оригінальні політичні погляди: проблематика, засоби та методи реалізації.

5. Основні етапи становлення політика.

6. Основні напрямки діяльності політика.

7. Результати діяльності політика в оцінці сучасників та істориків (політологів)¹³⁸.

Таким чином, політичний портрет особи є, по суті, складовою історичного портрета.

На заняттях слід використовувати як традиційні, так і нетрадиційні форми створення історичного портрета.

Нетрадиційні методи створення історичних портретів:

- 1) розповідь від імені історичної особи (наприклад, автобіографії, звіти);
- 2) розповіді від імені колеги, сучасника чи супротивника історичної особи;
- 3) розповіді для історичних досліджень;
- 4) газетні статті ;
- 5) використання логічних схем;
- 6) порівняння з колегами або опонентами історичної особи;
- 7) порівняння з іншими історичними постатями;
- 8) цитати¹³⁹.

Важливо також представити конкретні ситуації з життя людини, в яких вона обирала вчинок з низки можливих варіантів, і залучити учнів до аналізу мотивів і моральної оцінки такого вибору.

Методичні вимоги до характеристики історичних постатей:

1. Зображати персонаж у контексті епохи, тісно пов'язуючи його з історичною ситуацією.

¹³⁸ План складання політичного портрета. URL : sites.google.com.

¹³⁹Методика вивчення історичних постатей на уроках історії України. URL: <https://referatss.com.ua/work/metodika-vivchennja-istorichnih-postatej-na-urokah-istorii-ukraini/>

2. Показати людину як живу особистість (через портрети, сюжетні ілюстрації, відгуки та спогади сучасників, власні висловлювання, думки істориків тощо).

3. Вплив на учнів через емоційну та логічну виразність.

4. Дотримання історизму та підбір об'єктивних джерел.

5. Демонстрація різноманітності історичних постатей (умови життя, виховання, риси характеру, освіта, професійні здібності, схильності, оточення та його вплив, особисте життя, захоплення тощо).

6. Використання портретів історичних постатей для формування особистісних ідеалів¹⁴⁰.

Схема (план) портрета історичної постаті може дати відповіді на такі запитання:

– історичний період, в якому діяла особа (її життя та роки діяльності), особливості суспільства, до якого вона належала;

– особистісні характеристики особи (зовнішній вигляд, внутрішні риси, мотиви її вчинків);

– загальний контекст, в якому відбувалася діяльність особи;

– виклики розвитку країни, з якими зіткнулася особа;

– чи досягла ця історична постать якихось із наступних перетворень:

а) державні реформи, внутрішня політика,

б) економіка країни (бізнес-клімат),

в) рівень життя населення,

г) духовного та культурного розвитку;

– яким чином ці зміни були досягнуті завдяки політичній діяльності цієї людини;

– якою мірою вони сприяли національному прогресу і цивілізаційному розвитку;

¹⁴⁰ Мороз П. В. Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі : методичний посібник. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. С. 37.

- зовнішньополітична діяльність особи (війни, завоювання, походи, договори між державами, приєднані території, втрачені території тощо);
- яке історичне значення має діяльність особи для власного народу та для інших країн;
- оцінка історичної постаті:
 - а) позитивні риси діяльності особи,
 - б) негативні риси.
- як увічнюється пам'ять про особу¹⁴¹.

Теоретичні курси з біографістики та портретознавства викладаються в українських університетах. Ці студії викладаються як додаткові предмети у вищих навчальних закладах. Метою цих дисциплін є оволодіння студентами методологією як допоміжним інструментом історичного дослідження. Навчання з цих дисциплін є більш теоретичним і не має практичної складової, що дозволяє студентам продемонструвати основні навички, набуті під час навчання, у власних дослідницьких проектах¹⁴².

У дидактиці можливість використання наукових методів для конструювання історичних портретів залежить від розвитку їх методології в академічній історичній науці. У доступній сучасній літературі методисти вказують на брак методичних прийомів конструювання історичних портретів та проблеми у їх визначенні та застосуванні.

Найбільш ефективним способом конструювання історичних портретів на уроках історії є використання базових блок-схем. Блок-схема складається з окремих блоків, що охоплюють різні аспекти життя історичної постаті (етапи життя та діяльності, особисті якості, участь у суспільному житті)¹⁴³.

Таким чином, історичний портрет – це метод історичного дослідження, який аналізує життя, діяльність і характер окремих історичних осіб та їхній

¹⁴¹ Мороз П. В. Дослідницька діяльність учнів ... С. 38.

¹⁴² Мороз П. В. Дослідницька діяльність учнів ... С. 38.

¹⁴³ Менжулін В. І. Біографічний підхід в історико-філософському пізнанні : монографія. Київ : НаУКМА [Аграр Медіа Груп], 2010. С. 272.

вплив на історичні процеси і явища. Цей метод допомагає зрозуміти мотивації, цілі, думки та дії осіб, які відіграли важливу роль у формуванні історичних подій та процесів. Історичний портрет – це не просто біографія історичної особи, а спосіб реконструкції історичного періоду через призму конкретної людини.

3. 3. Аналіз організації навчальної діяльності на уроці історії по складанню історичного портрету Ю. Бачинського

Вивчення освітніх компонентів громадянської та історичної освітньої галузі здійснюється згідно оновленої Типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти (наказ МОН від 09.08.2024 №1120), модельних програм та відповідних підручників:

– Модельна навчальна програма «Історія України. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Бурлака О. В., Желіба О. В., Павловська-Кравчук В. А., Худобець О. А., Черкас Б. В., Щупак І. Я.), рекомендована Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 16 серпня 2023 року № 1001).

– Модельна навчальна програма «Історія України. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Пометун О. І., Ремех Т. О., Гупан Н. М., Малієнко Ю. Б., Серова Г. В.), рекомендована Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 06.09.2023 № 1090).

– Модельна навчальна програма «Історія України. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Гісем О. В., Бойко В. І., Василенко Я. Л., Даниленко В. М., Мартинюк О. О., Охредько О. Е., Сирцова О. М., Тарасюк Т. Д.), рекомендована Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 27 листопада 2023 року №1449).

На основі модельної та/або навчальної програми, затвердженої педагогічною радою, вчитель складає календарно-тематичне планування з урахуванням навчальних можливостей учнів.

10. 09. 2024 року Міністерство освіти і науки України опублікувало Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів / інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році (лист від 30.08.2024 №1.1/15776-24).

Історія України II пол. XIX - поч. XX ст вивчається у шкільному курсі 9 класу. Розділ 5 програми містить тему: «Українські землі у складі Австро-Угорщини в другій половині XIX ст.». Семе з цієї теми учень має знати факти діяльності Юліана Бачинського, висловлювати обґрунтовані судження щодо його ролі у розвитку краю в другій половині XIX ст..

Ми рекомендуємо у планування внести практичне заняття: «Україна irredenta» Юліана Бачинського – зачин української самостійності?».

Учням оголошується тема уроку, діти об'єднуються у 4 екіпажі, обирають назву екіпажу, капітана і штурмана. Вчитель знайомить дітей з правилами гри.

Урок починається з перевірки знань на основі запитань вчителя:

1. Що визначало суспільно-політичні погляди західноукраїнських інтелектуалів у другій половині XIX століття?

2. Якими були напрями ідеологічної думки в цей період? Які з них були провідними?

Учитель: «Сьогодні ми поглибимо наші знання про період, який вивчаємо, і дамо відповідь на питання, чи справді «Україна irredenta» Юліана Бачинського є початком української незалежності».

Завдання 1. Портретна галерея

1. Зіставте портрети з короткими описами суспільно-політичних діячів Західної України

2. Визначте основні ідеї політичних партій на українських землях Австро-Угорщини у другій половині XIX ст.

3. Перерахувати склад членів політичних партій.

А. Галицько-український політичний евангеліст, педагог, громадський і культурний діяч. Співзасновник Народної Ради. А Один з ідеологів Української національно-демократичної партії (1899).

Б Політик, громадський діяч, член Русько-української радикальної партії (1890), один з ідеологів Української національно-демократичної партії з 1899 року. Автор праці «Українська ірредента».

В. Політик. Літературний критик і перекладач. Член Наукового товариства імені Тараса Шевченка. Член Всеукраїнського товариства «Просвіта». Автор романів «Захар Беркут» та «Борислав сміється».

Г. Письменник, політичний діяч. Член Наукового товариства імені Тараса Шевченка. Разом з Іваном Франком заснував Русько-українську радикальну партію (РУРП) (1890). У політичній платформі партії вони проголосили своєю метою пробудження свідомості народних мас і перетворення їх на активну рушійну силу.

Завдання 2: Документи

1. Використовуючи інтернет-джерела, створіть історичний портрет Ю.Бачинського за планом:

1. Походження історичної постаті.
2. Дитинство та юність.

3. Ідеологічні симпатії (консервативні, ліберальні, соціал-демократичні тощо).

4. Початкові політичні погляди: проблематика, засоби та методи реалізації.

5. Основні етапи становлення політика.

6. Основні напрямки діяльності політика.

7. Результати діяльності політика в оцінці сучасників та істориків (політологів).

2. Прочитайте уривки з праці І. Гошуляк «Тернистий шлях до соборності (від ідеї до Акту Злуки)». Визначити сутність української незалежності в розумінні Юліана Бачинського. Перелічіть основні ідеологічні мотиви, продемонстровані автором для досягнення української незалежності.

«Одна з найважливіших праць Бачинського була написана в 1893 році і опублікована у Львові в 1895 році. У ній на основі марксистського аналізу соціально-економічних відносин між австрійськими та російськими територіями України Юліан Бачинський першим в українській суспільно-політичній думці заявив про необхідність політичної незалежності українського народу в єдиній соборній державі. Автор вважав політичну незалежність України передумовою економічного та культурного розвитку. Бачинський наголошував, що боротьба за українську незалежність є проблемою не лише українців, але й усіх народів, які проживають на їхніх етнічних територіях. «Спільні інтереси об'єднують їх і роблять їх усіх українськими патріотами», - підкреслив Бачинський. На його думку, майбутня незалежна Україна повинна охоплювати землі всіх етнічних українців, незалежно від кордонів, які їх розділяли на той час. «Вільна, велика і політично незалежна Україна - одна неподільна Україна, від Шану до Кавказу».

«Україна irredenta» викликала велике зацікавлення в галицьких суспільно-політичних колах. У пресі з'явилося багато відгуків та рецензій, автори яких по-різному оцінювали працю Юліана Бачинського. Іван Франко детально проаналізував його творчість у статті з такою ж назвою («Україна

irredenta»), опублікованій у журналі «Житє і слово» в 1895 році. Висловивши свою критичну думку про молодого письменника, він звернув увагу на його талант і підкреслив, що творчість Юліана Бачинського «займе, мабуть, важне місце» в історичному розвитку української національної свідомості».

Бесіда за питаннями.

1. Оберіть рядок з цитатою, що відображає головну ідею твору Юліана Бачинського.

А «Ми не можемо більше відгороджуватися від наших братів за китайською стіною, відкидаючи мовні, літературні, релігійні та етнічні зв'язки, які пов'язують нас з усім російським світом...»

В «Одна, єдина, неподільна, вільна і незалежна Україна від Карпат до Кавказу».

С «... Від Карпат до Камчатки єдиний, неподільний російський народ і єдина російська мова...» .

Д «Якщо ми приречені потонути, то краще потонути в російському морі, ніж у польських болотах...».

2. У чому, на вашу думку, полягає історичне значення праці Ю.Бачинського «Україна irredenta»? (Він першим обґрунтував історичну необхідність повної політичної незалежності України).

3. Визначте, яким чином Юліан Бачинський досягнув своєї мети, враховуючи, що назва його твору натякає на національно-визвольний рух Гарібальді, який називав себе реюніоністом у боротьбі за возз'єднання італійських земель.

4. На вашу думку, до яких наслідків призвели розбіжності між лідерами галицького національного руху щодо їхнього бачення шляхів досягнення цілей боротьби (розколи та створення нових партій)?

Завдання 3: Мислити творчо.

Наприкінці XIX століття західноукраїнське суспільство формувалося в умовах існування трьох політичних партій. Заповніть таблицю в зошиті та порівняйте їхні погляди.

Визначте, яка з них, на вашу думку, була найбільш перспективною на шляху державотворення в Україні в той час.

Таблиця 2.1.

Українські партії Галичини кін.XIX ст

Партія	Головні ідеї	Основні здобутки
РУРП (1890)		
УСДП (1899)		
УНДП (1899)		

Наприкінці уроку підбиваються підсумки, учні узагальнюють і рефлексують над тим, чого вони навчилися.

Таким чином, урок дає можливість учням працювати з історичною та суспільствознавчою інформацією, демонструвати вміння співпрацювати, формувати власну позицію, оцінювати індивідуальність історичних діячів, розвивати аналітичне та критичне мислення. Вони також зрозуміють роль таких видатних історичних постатей, як Юліан Бачинський, та проаналізують його внесок в українську культуру та історію.

Висновок до розділу 3

Таким чином, історичні постаті слід вивчати в їх динаміці та розвитку, що дозволяє простежити еволюцію поглядів протягом усього їх життя. Учні повинні навчитися розглядати історичні постаті та їхні вчинки у зв'язку з реальністю конкретних подій того часу, а не з позиції сьогодення. Водночас аналіз конкретних постатей може стати ключем до розуміння подій, у яких вони брали участь, та їх впливу на перебіг історичних подій. Вивчаючи життя і

діяльність історичної постаті, учням слід уникати перерахування основних дат і фактів біографії людини. Натомість це має бути живий та образний портрет, який запам'ятається учням і вплине на розвиток їхньої особистості та ціннісних орієнтирів.

Історичний портрет – це метод історичного дослідження, який аналізує життя, діяльність і характер історичних осіб та їхній вплив на історичні процеси і явища. Цей метод допомагає зрозуміти мотивації, цілі, ідеї та дії осіб, які відіграли важливу роль у формуванні історичних подій та процесів. Історичний портрет – це не просто біографія історичної постаті, а спосіб реконструкції історичного періоду через призму конкретної людини.

На запропонованому нами практичному занятті в 9 класі «Україна *irredenta*» Юліана Бачинського – зачин української самостійності?» учні через групову діяльність опановують інформацію історичного та суспільствознавчого змісту, виявляють здатність до співпраці, формування власної позиції та оцінки особистості історичного діяча, розвивають аналітичне та критичне мислення. А також осмислюють роль визначних історичних постатей, як-от Юліан Бачинський, та аналізують його внесок у культуру й історію України.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило нам зробити наступні висновки.

Юліану Бачинському присвячено ряд монографій, дисертаційні дослідження; наукові статті та публікації, що містять результати досліджень, які висвітлюють окремі аспекти його діяльності; статті у довідково-енциклопедичних виданнях загального характеру тощо. Вагомий доробок у вивченні постаті Ю. Бачинського здійснив львівський політолог та історик Ігор Бегей. Значний внесок у дослідження теоретичної спадщини та практичної діяльності Ю. Бачинського зробили Л. Винар, І. Гошуляк, Є. Нахлік, М. Осадчук, Д. Кірюхін, О.Кудласевич та ряд інших. Незважаючи на вищезгадані історичні дослідження та здобутки науковців України, багато сторінок біографії Юліана Бачинського залишаються невисвітленими.

Теоретико-методичні аспекти висвітлення ролі історичних постатей у навчальному процесі розглядались у працях таких дидактів-методистів як Т.Березовська, Т. Воропаєва, Я. Дашкевич, О. Желіба, Я. Камбалова, А.Пінчук, І. Старовойтенко, В. Тоболін та інш. Автори пропонують використовувати просопографічний метод як метод створення біографій, інтеграцію індивідуально-біографічного, суб'єктно-діяльнісного та соціально-типологічного підходів.

Юліан Бачинський (1870-1940) – український громадсько-політичний діяч, мислитель, публіцист відігравав важливу роль у громадсько-культурному житті України, особливо напередодні українських визвольних змагань та під час боротьби за незалежність у 1917-1921 рр. Син і онук греко-католицького священника, який брав активну участь у національно-культурному житті краю, він мав сильні націоналістичні ідеї та здобув чудову університетську освіту у Львові та Берліні. Під впливом М. Драгоманова та І. Франка Юліан Бачинський сформувався як прихильник соціалістичних ідей. Починаючи з 90-х років XIX століття, він активно займався політикою, наукою, журналістикою, літературою та перекладами. Був членом Русько-української радикальної партії з 1890 року,

Української соціал-демократичної партії з 1899 року, УНРади ЗУНР та головою дипломатичного корпусу УНР у Вашингтоні. У той час, коли українство сприймалося як загроза для окупаційних режимів Другої Речі Посполитої та Радянського Союзу, прихильники ідеї незалежної України були приречені на переслідування з боку цих режимів. Ю. Бачинський перебував в ув'язненні в Польщі, а після переїзду до Української РСР в 30-х рр. ХХ ст. став жертвою сталінських репресій.

Публіцистичний доробок Ю. Бачинського є важливим надбанням політичної думки на зламі століть. Вперше в історії української суспільно-політичної думки у праці «Україна irredenta» він обстоював ідею соборної української держави під гаслом: «Україна для себе! От і її клич. Вільна, велика, самостійна Україна – одна, нероздільна від Сяну до Кавказу». Саме Юліан Бачинський довів неминучість української незалежності з марксистських позицій і поєднав ідеї соціалізму та незалежності. Він здійснив значний вплив на формування світогляду цілого покоління українців.

Історичні постаті загалом і Ю. Бачинського зокрема слід вивчати в динаміці та розвитку, що дозволяє простежити еволюцію поглядів протягом усього життя. Учні на уроках повинні навчитися розглядати історичних осіб та їхні вчинки у зв'язку з реальністю конкретних подій того часу. Водночас аналіз конкретних постатей може стати ключем до розуміння подій, у яких вони брали участь, та їхнього впливу на перебіг історичних подій. Вивчаючи життя і діяльність історичної постаті, учням слід уникати перерахування основних дат і фактів біографії людини. Натомість це має бути живий та образний портрет, який запам'ятається учням і вплине на розвиток їхньої особистості та ціннісних орієнтирів.

Історичний портрет – це метод історичного дослідження, який аналізує життя, діяльність і характер історичних осіб та їхній вплив на історичні процеси і явища. Цей метод допомагає зрозуміти мотивації, цілі, ідеї та дії осіб, які відіграли важливу роль у формуванні історичних подій та процесів.

Історичний портрет – це не просто біографія історичної постаті, а спосіб реконструкції історичного періоду через призму конкретної людини.

На запропонованому нами практичному занятті в 9 класі «Ukraina irredenta» Юліана Бачинського – зачин української самостійності?» учні через групову діяльність опановують інформацію історичного та суспільствознавчого змісту, виявляють здатність до співпраці, формування власної позиції та оцінки особистості історичного діяча, розвивають аналітичне та критичне мислення. А також осмислюють роль визначних історичних постатей, як-от Юліан Бачинський, та аналізують його внесок у культуру й історію України.

У контексті російського вторгнення в Україну, коли росія заперечує право української нації на державність та існування, ідеї Ю. Бачинського є особливо актуальними, адже вони наголошують на важливості національної незалежності, самовизначення та боротьби за свободу. Вивчення біографії та праць таких історичних постатей, як Ю. Бачинський, нагадує про історичну боротьбу українського народу за його права та державу. Це посилює розуміння важливості культури, мови та традицій як частини цієї боротьби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баханов К. О. Професійний довідник вчителя історії. Харків : Вид. група «Основа», 2012. 239 с.
2. Баханов К. О. Традиції та інновації в навчанні історії в школі: Дидактичний словник-довідник. Запоріжжя : Просвіта, 2002. 108 с.
3. Бачинський Юліан Олександрович. *Велика Українська Енциклопедія*. URL: https://vue.gov.ua/%D0%91%D0%B0%D1%87%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9,%D0%AE%D0%BB%D1%96%D0%B0%D0%BD_%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87(дата звернення: 10.11.2024).
4. Бачинський Юліан (1870 – після 1934). *Довідник з історії України (А - Я)* / за заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. Київ : Генеза, 2002. С. 55.
5. Бачинський Юліан (1870 – доля невідома). *Енциклопедія українознавства* / гол. ред. проф. д-р Володимир Кубійович. Т. 1. Львів. 1993. С. 103.
6. Бачинський Юліан Олександрович (28. 03. 1870 – 06. 06. 1940). *Енциклопедія історії України : у 10 т.* Т. 1 : А - В / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. Київ : Наук. думка, 2003. С. 209.
7. Бачинський Юліан Олександрович. *Енциклопедія Сучасної України* / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2003. URL: <https://esu.com.ua/article-41367> (дата звернення: 11.06.2024).
8. Бачинський Ю. Большевицька революція і Україна. Критичні замітки. Львів : Український прапор, 1914. 492 с. URL: https://hromadolib.wordpress.com/wp-content/uploads/2016/02/bachynsky_1925_bolshevist.pdf (дата звернення: 19.06.2024).
9. Бачинський Ю. Взаїмні відносини соціал-демократичних партій, української і польської, в Східній Галичині. Львів : Друкарня Уділова, 1910.

40с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Bachynskiy_Yulian/Vzaimni_vidnosyny_sotsiial-demokratychnykh_partii_ukrainskoi_i_polskoi_v_Skhidnii_Halychyni.pdf? (дата звернення: 09.07.2024).

10. Бачинський Ю. Гльосси. Львів : «Іскра», 1904. 144 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Bachynskiy_Yulian/Hlossy.pdf? (дата звернення: 09.07.2024).

11. Бачинський Ю. Листуванє Юліана Бачинського з Михайлом Драгомановом з приводу «України irredent-и». URL: <https://vpered.wordpress.com/2014/12/11/bachynsky-drhomanov-briefwechsel/>

12. Бачинський Ю. О. Українська імміграція в Сполучених Штатах Америки. Київ: ІНТЕЛ, 1995. 340 с. URL: https://hromadalib.wordpress.com/wp-content/uploads/2016/03/bachynsky_1914_immigrants.pdf (дата звернення: 13.06.2024).

13. Бачинський Ю. О. Україна IRREDENTA : з додатком: листування Ю. Бачинського з М. Драгомановим з приводу «України irredent-и». Київ: Основні цінності, 2003. 328 с. URL: <https://zbruc.eu/node/54638> (дата звернення: 19.06.2024).

14. Бегей І. І. Політичні інститути суспільства в теоретичній спадщині Юліана Бачинського [Текст]. Львів. філ. Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України. Львів : Світ, 1999. 67 с.

15. Бегей І. І. Суспільно-політичні погляди Юліана Бачинського [Текст]: дис... канд. політ. наук: 23.00.01 / І.І.Бегей ; Львівський держ. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 1998. 194 с.

16. Бегей І. І. Українська соціал-демократія (лівиця): історія, теорія, особи : монографія. Львів : ЛБІ НБУ, 2015. 351 с.

17. Бегей І. Штрихи життєпису і подвижництва : до 125-річчя від дня народж. автора «Україна irredenta» [Ю. Бачинського]. *Розбудова держави*. 1997. № 4. С. 33-37.

18. Бегей І. І. Юліан Бачинський: з життєпису, політичної та наукової діяльності [Текст] . Львів. держ. ун-т ім. Івана Франка. Львів : Світ, 1998. 51 с.

19. Бегей І. Юліан Бачинський – очільник надзвичайної дипломатичної місії Української Народної Республіки у Сполучених Штатах Америки (до 150-ліття від дня народження Ю. Бачинського). *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2018. Вип. 18. С. 251-261. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlu_fps_2018_18_ (дата звернення: 13.06.2024).
20. Бегей І. І. Юліан Бачинський: соціал-демократ і державник [Текст]. Київ : Основні цінності, 2001. 256 с.
21. Березовська Т. В. Рід Аркасів: просопографічний портрет на історичному тлі доби : Автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / Т.В.Березовська; Одес. нац. ун-т ім. І.І.Мечнікова. Одеса, 2003. 20 с.
22. Бомко О. Обстоював політичну самостійність України: про життя Юліана Бачинського. URL: <https://dyvys.info/2023/06/06/yulian-bachynskyy-istoriya-zhyttya/> (дата звернення: 13.06.2024).
23. Борчук С. Юліан Бачинський як основоположник української енциклопедистики. *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. 2012. Вип. 21. С. 37–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpu_Ist_2012_21_7_ (дата звернення: 09.07.2024).
24. Буряк Л. І. Українська академічна біографістика: винайдення форми. *Українська біографістика*. 2019. Вип. 17. С. 18-36.
25. Венцева Н. О. Вивчення історичних постатей на уроках історії України в 7 класі. *Б-ка журн. «Історія та правознавство»*. Вип. 2 (74). Харків : Вид група «Основа», 2010. С. 13-14.
26. Вивчення історичної особи на уроках історії. Політичний та історичний портрети. Методичні рекомендації. URL: http://historic.pnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/02/%D0%90%D0%BA%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB_%D0%BFD0%B8%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-2015-%D0%BC%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D1%82.pdf (дата звернення: 19.06.2024).
27. Винар Л. Юліан Бачинський – видатний дослідник української еміграції. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Vynar_Liubomyr/Yuliiian_

Bachynskiy__vydatnyi_doslidnyk_ukrainskoi_emihratsii.pdf? (дата звернення: 11.06.2024).

28. Воропаєва Т. С. Роль особистості в українській історії крізь призму біографістики. *Українська біографістика*. 2016. Вип. 14. С. 50–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ubi_2016_14_6. (дата звернення: 29.06.2024).

29. Головченко В. І. Від «Самостійної України» до Союзу визволення України. Харків : Основа, 1996. 128 с.

30. Горохівський П. Методика викладання історії: Курс лекцій для студентів денної та заочної форм навчання. Умань, 2013. 294 с.

31. Гошуляк І. Тернистий шлях до соборності (від ідеї до Акту Злуки). Київ : ІПіЕНД імені І.Ф.Кураса НАН України, 2009. 467 с.

32. Гошуляк І. Шлях Юліана Бачинського. URL : <https://day.kyiv.ua/article/istoriya-i-ya/shlyakh-yuliana-bachynskoho-2> (дата звернення: 11.06.2024).

33. Дашкевич Я. Історія журналістики та завдання просопографії. *Українська періодика: історія і сучасність: Доп. та повідомл.* (Львів, 17–18 травня 2002 р.). Львів, 2002. С. 24-30.

34. Дічек Н. П. Біографічний метод як інструмент дослідження вітчизняної історії педагогіки. *Шлях освіти*. 2001. № 4. С. 15-19.

35. Желіба О. Складаємо історичний портрет. *Історія України*. 2006. №42. С.16-17.

36. Жерноклеєв О., Райківський І. Лідери західно-української соціал-демократії. Політичні біографії. Київ : Основні цінності, 2004. 284 с.

37. Задорожна Л. В. Реалізація компетентнісного підходу до вивчення життя, діяльності та ролі видатних особистостей в шкільній історичній освіті. *Віртус: Науковий журнал*. 2020. Вип. 42 (березень). С. 47-49.

38. Ільченко О. Біографічний метод в історико-педагогічному дослідженні: сутність, принцип, специфіка. *Педагогічні науки*. 2021. № 77. С.61-66. URL : <http://pednauki.pnpu.edu.ua/article/view/239295/237728> (дата звернення: 11.06.2024).

39. Історія України. 7-9 клас. URL: <https://prystol.cprpp.org.ua/news/1703069347/> (дата звернення: 22.09.2024).
40. Камбалова Я. М. Методичні аспекти формування знань про історичну особистість в учнів загальноосвітньої школи; на прикладі теми «Кирило-Мефодіївське товариство». *Історія в школі*. 2016. №11-12. С.5-8.
41. Кармазіна М. С. Західна Україна на шляхах політичної ідентифікації. *Політична історія України. ХХ століття : у 6 т. / редкол. : І. Ф. Курас (голова) та ін. Т. 1 : На зламі століть (кінець ХІХ ст. – 1917 р.)*. Київ : Генеза, 2002. С. 234-246.
42. Кірюхін Д. Незвичний марксизм. Боротьба Юліана Бачинського за незалежність України. *День*. 2004. 4 черв. С. 5-6.
43. Кость С. Західноукраїнська преса першої половини ХХ століття: люди боротьби й ідеї (біобібліографічний довідник): Навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 450 с.
44. Кронгауз В. Вебінар «Просопографічний метод на уроках НУШ: теорія і практика використання». URL : <https://naurok.com.ua/webinar/prosopografichniy-metod-na-urokah-nush-teoriya-i-praktika-vikoristannya/learn> (дата звернення: 11.06.2024).
45. Кудласевич О. М. Перша розвідка з історії української трудової міграції до США: погляд з позицій сьогодення. *Історія народного господарства та економічної думки України*. 2018. Вип. 51. С. 164-175. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ingedu_2018_51_11. (дата звернення: 21.06.2024).
46. Курилів В. І. Методика викладання історії: Навч. посібн. Харків, Торонто : ТОВ Вид-во «Ранок», 2008. 256 с.
47. Левітас Ф. Л., Салата О. О. Методика викладання історії. Посібник вчителя. Харків : Вид. група «Основа», 2006. 96 с.
48. Любченко В. Бачинський Юліян (1879 - 1940). *Малий словник історії України / В. Смолій, С. Кульчицький, О. Майборода [та ін.]*. Київ : Либідь, 1997. С. 55.
49. Лях С. Р. Методологія історії: класика і практика : навчальний

посібник. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 130 с.

50. Макогончук Н. В., Голярдик Н. А., Гевко О. В. Методологічні підходи до побудови портрету історичної особистості та їх використання в дидактиці історії. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 51. Т. 2. С. 41-45.

51. Менжулін В. І. Біографічний підхід в історико-філософському пізнанні : монографія. Київ : НаУКМА [Аграр Медіа Груп], 2010. 455 с.

52. Тригуб П. М., Мерфі Н. Українська діаспора в США: збереження традицій національної культури (історіографія проблеми). *Наукові праці: Науково-методичний журнал. Історичні науки*. Т.74. Вип. 61. Миколаїв: Вид-во МАГУ ім. П. Могили, 2007. С. 122-133.

53. Молінська Б. В. Використання методу «Історичний портрет» для розвитку компетентностей учнів на уроках Історії. URL: <https://naurok.com.ua/vikoristannya-metodu-istorichniy-portret-dlya-rozvitku-kompetentnostey-uchniv-na-urokah-istori-182165.html> (дата звернення: 14.06.2024).

54. Мороз П. В. Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі : методичний посібник. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 96 с.

55. Методика вивчення історичних постатей на уроках історії України. URL: <https://referatss.com.ua/work/metodika-vivchennja-istorichnih-postatej-na-urokah-istorii-ukraini/> (дата звернення: 21.06.2024).

56. Музика І. В. Бачинський Юліан Олександрович (1870-1940). *Політологічний енциклопедичний словник* / упоряд. В. П. Горбатенко ; за ред. Ю.С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. Київ : Генеза, 2004. С. 46.

57. Мукомела О. Українська журналістика в іменах / За ред. М. М. Романюка. Львів, 1994. Вип.1. С. 19-90.

58. Нахлік Є. Драгоманівець – клерикал – марксист. *Збруч*. 11.08.2016. URL: <https://zbruc.eu/node/54917> (дата звернення: 11.06.2024).

59. Осадчук М. Марксист, що «винайшов» українську незалежність. Юліан Бачинський та Україна Irredenta». URL:

<https://www.istpravda.com.ua/articles/2019/10/30/156451/> (дата звернення: 11.06.2024).

60. Осадчук М. Рецепція книги Юліана Бачинського «Україна irredenta» в українському національному русі (1894–1900). *Південний архів (історичні науки)*, (36). С. 24-31. URL : <https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2021-36-4>

61. Осадчук М. «Україна irredenta» Юліана Бачинського. Інтелектуальна історія. Львів. 2020. 110 с. URL : https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://er.ucu.edu.ua/bitstream/handle/1/2025/Osadchuk_%C2%ABUkraine+Irredenta%C2%BB+Yulian.pdf?sequence%3D1&isAllowed=y (дата звернення 14.07. 2024)

62. Пінчук А. С. Визначна особистість в історичних курсах початку ХХ ст. (історико-методичний аналіз). *Історія в школах України*. 2006. № 4. С.39–42.

63. Пінчук А. С. Методика формування в учнів знань про історичну особу. *Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки*. 4.1. 2006. № 19 (114). С. 67–72.

64. Пінчук А. Методичні засади висвітлення історичних постатей у шкільних курсах історії. Автореферат ... к. пед. наук спец. : 13.00.02. – теорія і методика навчання історії. Київ, Інститут педагогіки АНП України, 2006. 21 с. URL: <https://ukrreferat.com/chapters/avtoref/metodichni-zasadi-visvitlennya-istorichnih-postatej-u-shkilnih-kursah-istorii-30-80-ti-rr-hh-st-avtoreferat.html>

65. Пінчук А. С. Психолого-методичні основи формування знань про історичну особу в учнів підліткового віку. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: Зб. наук. пр. Уман. держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини / Ред.кол.: Побірченко Н.С. (гол.ред.) та ін. Київ : Міленіум, 2006. Вип.15. С. 83-92.*

66. План складання політичного портрета. URL : sites.google.com.

67. Погребенник Ф. Кризь тюрми і концтабори : Юліан Бачинський: [біографія] . *Визвольний шлях*. 1997. Кн. 2 (лип). С. 863-865.

68. Політичні партії й організації : [про роль Ю Бачинського в Русько-Українській радикальній партії]. *Нариси з історії України (кінець XVIII - початок XX ст.)*. Львів : Світ, 1996. С. 205-207.

69. Політологія. Кінець XIX – перша половина XX століття : хрестоматія / за ред. О. І. Семківа. Львів : Світ, 1996. С. 412-414.

70. Пометун О. І. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник. Київ : ТОВ «Казка», 2018. 208с.

71. Пометун О. І., Фрейман Г. О. Методика навчання історії в школі. Київ : Генеза, 2006. 328 с.

72. Помилування не просив... Доля Юліана Бачинського: Документи. Матеріали. Публікації / Упоряд.: Ю. Шаповал, О. Якубець; заг. ред. Ю. Шаповал; НАН України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф.Кураса; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. 264 с. URL:https://shron1.chtyvo.org.ua/Shapoval_Yurii/Pomyluvannia_ne_prosyv_Dolia_Yuliana_Bachynskoho_Dokumenty_Materialy_Publikatsii.pdf

73. Попович О. Просопографія як метод дослідження культури сліпих кобзарів. *Вісник Маріупольського державного університету. Сер.: Філософія, культурологія, соціологія*. 2011. Вип. 2. С. 101-113. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/prosopografiya-kak-metod-issledovaniya-kultury-slepyh-kobzarey>

74. Спеціальні історичні дисципліни. Довідник: Навч. посіб. Для студ. вищ. навч. закл. / І.Н. Войцехівська (кер. авт. кол), В.В. Томазов, М.Ф. Дмитрієнко та ін. Київ : Либідь, 2008. 348 с.

75. Спеціальні історичні дисципліни: навч. посібник / В.О. Замлинський, М.Ф. Дмитрієнко, Т.А. Балабушевич та ін. За ред. В.О. Замлинського, М.Ф. Дмитрієнко. Київ : НМК ВО, 1992. 324 с.

76. Соціал-демократія і самостійна українська держава в політичній концепції Юліана Бачинського / Роман Миколайович Коршук, Ігор Ігорович Петренко, Олександр Іванович Салтовський. *Політикус : наук. журнал*. 2022.

№ 5. С. 7-13.

77. Старєва А.М. Методика навчання історії: особистісно орієнтований підхід: Навчальний посібник. Миколаїв : Іліон, 2007. 332 с.

78. Старовойтенко І. Просопографія: підходи до трактування змісту наукової дисципліни в історіографії. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики*. Київ: Інститут історії України НАН України, 2006. Вип. 13(1). С. 6-27.

79. Терещенко О. В. Дипломатична місія УНР у США в листах Юліана Бачинського. *Архіви України: науково-практичний журнал. Державний комітет архівів України, НАН України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Український інститут національної пам'яті, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства*. Київ, 2015. № 4 (298). С. 201-229

80. Тісліченко О. А. Розвиток критичного мислення учнів на уроках історії при вивченні діяльності історичних осіб. *Таврійський вісник освіти*. 2015. № 3(51). С. 230-235.

81. Тоболін В. Вивчення життя і діяльності історичних осіб через використання схем-портретів. *Історія в школах України*. 1999. № 1. С. 25-27.

82. Томазов В. В. Просопографія: дисциплінарний статус і дослідницькі можливості. *Українська біографістика: збірник наукових праць*. 2021. № 22. С.55-71.

83. Томазов В. Рід Маврогордато (гілка Нікола) на Півдні Російської імперії: історико-просопографічне дослідження. *Український історичний журнал*. 2010. Березень-квітень. № 2 (491). С. 215-225.

84. Тронько Т. В. Вивчення життя і діяльності історичної особи. Огляд методичної літератури. *Актуальні питання всесвітньої історії та методика їх викладання: Збірник наукових праць за матеріалами доповідей і повідомлень Дев'ятого Всеукраїнського науково-практичного семінару (26-27 березня 2015 року)*. Полтава, 2015. С. 196-205.

85. «Україна ingredienta» : [про кн. «Україна ingredienta» Юліана

Бачинського] . *Україна: хронологія розвитку. Імперська доба. 1800 - 1917 рр.* Київ : КРІОН, 2011. С. 418-419.

86. Франко І. Україна irredenta. *Україна: антологія пам'яток державотворення, X – XX ст. : у 10 т.* Т. 7. Відродження української державності / упор. Д. Павличко. Київ : Основи, 2008. 704 с. URL: https://library.vspu.edu.ua/polki/franko/statti/Franko_Ukraine_irredenta.pdf

87. Химка І. П. Український національний рух у Галичині ХІХ ст. в світлі нових теоретичних праць про націоналізм і національні рухи. *Формування української нації: історія та інтерпретації. Матеріали круглого столу істориків України (Львів – Брюховичі, 27 серпня 1993 р.).* Львів, 1995. С.68-78.

88. Чишко В. С. Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України. Київ : МП «БМТ», 1996. 240 с.

89. Шевелева М. Юліан Бачинський. Провидець, який випередив Міхновського. URL: <https://uain.press/blogs/yulian-bachynskij-provydets-yakuj-vuperedyv-mihnovskogo-1206776> (дата звернення: 19.06.2024).

90. Щербак В.О. Українське козацтво: формування соціального стану. Друга половина ХV– середина ХVІІ ст. Київ : Видавничий дім «КМ Academia», 2000. 300 с.

91. Як скласти історичний портрет особистості. URL: <http://valyakodola.ucoz.ru/publ/> (дата звернення: 11.06.2024).

92. Яковенко Г. Методика навчання історії. Навчально-методичний посібник. Харків : Видавництво ХНАДУ, 2017. 324 с.

93. The Oxford English Dictionary. A new English dictionary on historical principles. Oxford. [1970]. Vol. VIII.

ДОДАТКИ

Додаток А

Український дипломат – Юліан Олександрович Бачинський.**ЦДАВО України, ф. 3914, оп. 1, спр. 29, арк. 2.**

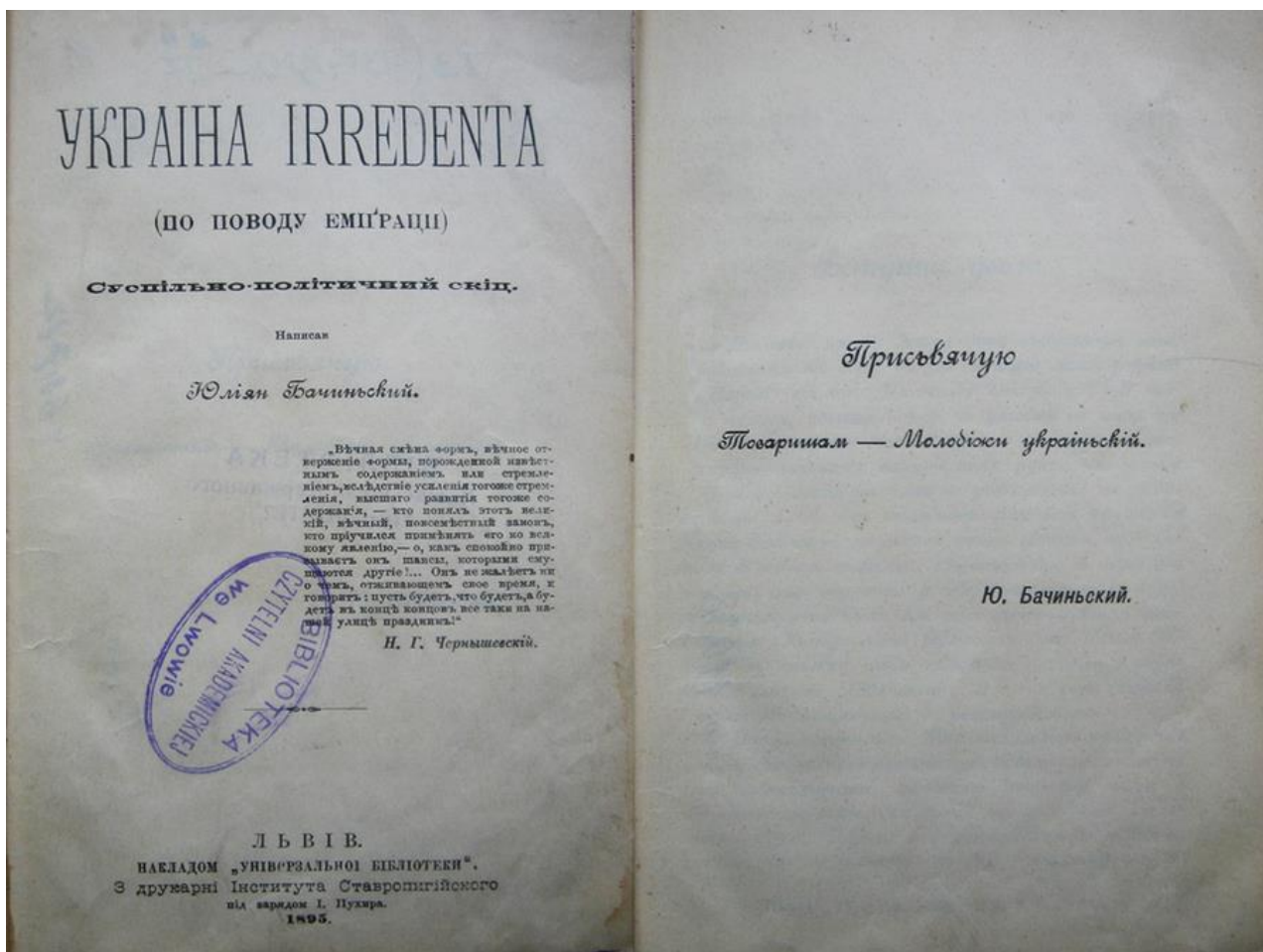
Додаток Б

Учасники Конгресу унійної церкви. Львів, грудень 1927 року.
Крайній справа вгорі – батько Юліана Бачинського – генеральний
вікарій Олександр Бачинський зі Львова.

Джерело: Національний цифровий архів Польщі (НАС), одиниця зберігання (sygnatura) 1-R-893.

Перше видання праці Ю.Бачинського «Україна irredenta»

Дипломатичний паспорт голови Надзвичайної дипломатичної місії УНР у Вашингтоні Ю. Бачинського. ЦДАВО України, ф. 3934, оп. 1, спр. 1, арк. 4.

Republique Democratique d'Ukraine Occidentale
Secrétariat des Affaires Etrangères

Si possible, joindre en l'authentifiant de la sous-titre et photographié de portrait le. passeport du titulaire.

Jules Batschyanski

Passport Diplomatique

Le Secrétariat d'Etat de la République Democratique d'Ukraine Occidentale prie les Officiers civils et militaires chargés de maintenir l'ordre dans Notre République et les Autorités investies de la même mission dans les pays nés de Notre République de laisser passer librement Monsieur **J u l e s B a t s c h y a n s k i** envoyé comme conseiller de la mission diplomatique extraordinaire auprès du Gouvernement des Etats Unis de l'Amérique du Nord /UNITED STATES OF NORTH AMERICA/ a Washington et de lui donner aide et protection en cas de besoin.-

Stanislas le 31 Janvier 1919.-

Signature du Porteur:

Jules Batschyanski

No. - 16/19

Ministre des Affaires Etrangères:

Dr G. H. H. H. H. H.

Directeur du Département:

Jules Batschyanski